Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз • ШИНАРА, 22 июнь, 1976 шу. • № 76 (5588). • Мах 2 кеп.

МОША ГОРОШЕК ЧУЭЦАЧА

Дика хьийкъай Грозненски района «Юбилейный» совхозе моша горох 123 гектара тIа хьалкхеъный из.

— ПланагIа гектара тIара 35 центнер яккха езаш дар тхо, — йоах цу боахама цхьайттлагIча бригада бригадира коммуниста Романов Андрей Филипповича. — ХIаьта юккъера лаьрхIача оаха гектара тIара чуэц 45 центнер. Беррига низ тIабахийтаб оаха хIанз из моша йолча хана чуэцара. ШIаккха а ца хиннача тайпара фийг дика биза хьа а хиннай из.

Оардаш латтача горохах цхьа бий хьа а нийца, хьахьокх цо, боалаш миссел хIана дац аьнна да шун доккхий, дошув санна цIена, баьццара фийгаш. Цхьа доккха дика шийга кхаьчача санна елакъежа я нозкъоста Романова юхь. Дог гIоздаьккхал цун дика хьийкъача гороха, из болх дика вIаштIехьбаьккха хиларо.

Цун къамаьла юкъе эккх совхоза керттера экономист Галанин Василий Иванович.

— Моша горох боахама боккха пайда боалаш, маьхера, шера миччa а хана наьха яа дог доагIаш культура я, — йоах цо. Цул совгIа, цун буц хьайбашта доакъара геттара дика а я.

Ийс машина я моша горох оардаш, хица юлаш, цул тIера хьагIа транспортераца бункер чу йолл из, цигара машинашца консервни заводе дIакхуьь.

Кхай тIара гIулакх даьлча, цхьаккха ха ца йоаккхийташ арда машинашца, трактораша хьатта яхь из. Цига аьрда ялларца юлаш лета хий докъа а далалехьа заводе кхоач моша горох.

— Моша горох чуэцача къаьстта болх дика бу тракториста Алханов Хасус, комбайнера Романов Владимир Ивановича, болхлоша коммунистически къахьегама ударника Ибрагимов ШахIида, Чалаев Эсахьажас, Икрамов Хьамида, кхычар, — аьлар бригадира Романова.

Ю. ЮСУПОВ.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТЕИ СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ

КПСС Центральни Комитетои СССР Министрий Советои тIаийцаб «Минеральни удобренеех пайда эцара эффективность лакхъяхара, дIа-хьа кхухьаш, дIаоттаяь лоаттаеш, лаьттах тохаш йовлга кIезигдара, колхозаштеи совхозаштеи агрохимически гIулакх делга эргадоахаш тоаделга вIаштIехьдаккхара де дезарех» бола соцам.

Соцам тIа белгалду тIехьарча шерашка колхозаштеи совхозаштеи агрохимически гIулакх делга тоадараи юрта боахама химизаци яра материально-технически база чIоагIъяраи цхьадола балхаш даь хилар. Областашкеи, краяшкеи, республикашкеи агрохимически станцеш, лаборатореш а йолаш шерра сеть йола пачхьалкхеи агрохимически служба вIашагIъеллай. Цо тоаелар колхозашкеи совхозашкеи хан-ханнахьа лаьтташта тохкам бе, боахамаш агрохимически картограммашца, минеральни удобренеехи юрта боахама химизаци яра йолча кхыча средстваехи дикагIа пайда эцара Iилман ларда тIа оттадаьча хьехамашца Iалашде. Дуккхача районашка хьаяьй колхозий, совхозий боахамий юкъара химизаци еш йола пункташ, минеральни удобренеш, кIир йоалла материалаш хьатIакхухьеи лаьтIах дIаеттеш, тукосмесаш кийчъеш йола, торф йоаха, юртбоахама авиацена гIулакх деш, кхыдола балхаш деш йола Сельхозтехника лаьрхIа йола подразделенеш.

Цунца цхьана удобренеех пайда эцачеи колхозаштеи совхозаштеи агрохимически гIулакх дечеи доккхий кхоачамбоацараш да, цар лохъю юрта боахама химизаци яра эффективность. Дукха моттигаш я минеральни удобренеш, кIир йоалла материалаши баьцовгIаш лораю химически средстваши дIа-юха кхахьареи дIаоттаяь лоаттаярен бокъонаш телхаеш, уж дукха йойт. Колхозашкеи совхозашкеи, Сельхозтехника организацешка химизаци яра материально-технически база хьаелгеи чIоагIъелгеи мела лел. Цхьайолча районашка колхозаштеи совхозаштеи агрохимически гIулакх деча Сельхозтехника лаьрхIа йолча отделенейи СССР юрта боахама Министерства пачхьалкхен агрохимически службаи болх вIашн нийсбелга дика Iалашдаьдац. Минеральни удобренеши кхыйола химически средстваши чуоттаяра дикагIа аьттув бола механизированни складаш моттигашка дIаниисъяра бIарчча цхьа схема оттаяьяц. Колхозашка, совхозашка, Сельхозтехника организацешка кагий, механизированни йовца, уж моттигашка дIанийсъяра йоагIаш йола экономически ларда йоаца складаш хьаеш моттигаш я, из дарах пайда боацаш дIа-юха кхахьа, цхьанахьара кхычахьа яхьа езаш хул удобренеш, уж тIайотташ а Iойоассаеш а дукха къахьега дезаш хул. Цхьайолча боахамаша удобренеш тувс агрохимически картограммай, уж товсар могадеш беча хьехама лоархIам ца беш.

СССР цхьайолча министерстваша, ведомстваша, союзни республикай министрий советаша во кхоачашъю минеральни удобренеши кIир йоалла материалаши дIа-юха кхахьари дIаоттаяь лоаттаяри тоаларах СССР правительства яь решени.

Езен транспортни машиностроене министерствас Iалашдаьдац минеральни удобренеш тара йоацаш дIа-юха кхахьара удобренеш шоаш Iойоассаеш йола лаьрхIа вагонаш серийно хьаелгеи химически продукцена йолча складашта удобренеш тIайоттеи-Iойоахеи керда механизмаш хьаелгеи.

Химически промышленноста министерствас де дезар даьдац тара йоацаш дIа-юха кхахьа йиш йола минеральни удобренеш арахецара а, екъа йола тукосмесаш кийчъяра а, цар дикал тоаяра а заданеш кхоачашъяра.

Минеральни удобренеш дIаоттаяь лоаттаяра механизированни складаш хьалъяра заданеш кхоачаш ца еш моттигаш я. Йолаш йолча складех пайда во эц, хIаьта цхьайолча хана цар чу лоаттаю кхыйола продукци, минеральни удобренеш араюккъе латташехьа, цар дикал йовшехьа, из бахьан доладаш пачхьалкхенна доккха зе хул.

Соцам тIа теркам тIабохийт цхьайолча областий, краяйи республикайи партийни, советски юртбоахамеи органаша колхозаштеи совхозаштеи агрохимически гIулакх деча дола кхоачамбоацараш дIадахара, минеральни удобренеши юрта боахама химизаци ю кхыйола средстваши ца йойтара, лаьтта леладечеи хьайбай бовхамеи царех дикагIа пайда эцилга вIаштIехьдаккхара, юрта боахаме химически продукци дIа-юха кхахьара, дIаоттаяь лоаттаяра а царех пайда эцара а проблемаш къестаеча Iилма-тохкама учрежденей болх тоабара корта болаш хIама дац.

ИттлагIча пятилетке юрта боахама дуккха дукхагIа минеральни удобренеши юртбоахама производствана химизаци яра кхыйола средстваши луш хиларо удобренеш дIа-юха кхухьаши дIаоттаяь лоаттаеши кIезигагIа йовлга Iалашдергдола, цар дикал тоаергйола гIулакхаш дарца цхьана агрохимически служба болх нийсеи дикеи вIашагIболларца хIара боахама башхало теркаме а эцаш минеральни удобренеехи химизаци еча кхыча средствасхи дикагIа пайда эцилга магорга дукхагIа хьувкъам хьалкхебелгеи Iалашделга дIадех.

КПСС Центральни Комитетои СССР Министрий Советои союзни республикай компартей ЦК-аши Министрий Советаши, СССР юрта боахама Министерство, Союзсельхозтехника, моттигера партийни, советски юртбоахамеи органаш деххарийла яьй, КПСС XXV съезда решенеша ма-яххара, минеральни удобренеех дикагIа пайда эцилга, уж дIа-юха кхухьаш, дIаоттаяь лоаттаеши лаьттах тохаши кIезигагIа йовлга, юрта боахама агрохимически служба эргайоахаш тоаелга Iалашдергдола гIулакхаш чакхдаха. Колхозийи совхозийи кулгалхойи специалистийи, транспортеи Сельхозтехника отделенеи болхлой юртбоахама производствана химизаци еш йола еррига средстваш кхачийта езача ший ханнахьа дIаккхачийтарахи царех кхы а дикагIа пайда эцилга Iалашдарахи бола бехктокхам мамогга айбанза баргбац.

Союзни республикай компартей ЦК-ашта, Министрий Советашта, парте крайкомаштеи обкомаштеи, крайисполкомаштеи облисполкомаштеи, СССР юрта боахама Министерствана, Союзсельхозтехникана тIадиллад химизаци яра колхозийи совхозийи пукташеи боахамашта агрохимически гIулакхаш деча Сельхозтехника лаьрхIа йолча отделенешеи Iоаяь опыт вIашагIтохилга, хIаьта моттигерча хьалашка хьежжа (боахамий доккхал, экономика хьал, цар материально-технически базеи производствана интенсификаци яра боарами) белгалъяь подразделенеш дIахо дегIайоалаяра, хIаьта дича бакъахьа долча, боахамий юкъара кооперацие ларда тIа юрта боахама химизаци яра колхозий юкъара, совхозий юкъара, колхозий-совхозий юкъара организацеши Iилма-производственни объединенеши хьаяра дош къастаде. Сельхозтехника лаьрхIа йолча отделеней, химизаци еча колхозийи совхозийи пунктайи боахамашта агрохимически гIулакхаш деча кхыча организацейи болх СССР юрта боахама Министерства пачхьалкхеи агрохимически службаца бувзаш чакхбоахилга Iалашде. Из чакхдоаккхаш ларде эца СССР юрта боахама Министерствас моттигерча цун органашеи шийна карайолча пачхьалкхен агрохимически службана кулгалделга а е гIулакхаш Iалашделга а:

колхозашкеи совхозашкеи, кхыча юртбоахама предприятешка удобренеехи кхыча химически средствасхи дикагIа пайда эцилгеи дIаоттаяь нийса лоаттаелгеи вIашагIдоллилга а цу боахамаша юртбоахама производствана химизаци яра балхаш дика а ший ханнахьа а дара тIахьожам лоаттабелга а;

колхозий, совхозий специалисташа дакъа а лоацаш боахамашта минеральни удобренеи, кIир йоалла материалаши, юрта боахама химизаци ю кхыйола средстваши мел эш хьожилга;

колхозашкеи совхозашкеи, юртбоахама кхыча предприятешка лаьтташта агрохимически тохкам белга а лаьтташта химически мелиораци яра, юрта боахама химизаци яра, кхы тайпа балхаш дара кIал ларда йола рекомендацеш лулга;

доакъарий дикал тохкилга а уж хьайбай боахамеи доакъараш кийчдечеи леладара йоагIаш йола рекомендацеш лулга а;

юрта боахама химизаци яра даькъе беча тохкама балха Iилман - методически кулгалделга.

Сельхозтехникон моттигерча цун органашеи колхозаши совхозаши, юртбоахама кхыйола предприятеш минеральни удобренешца, кIир йоаллача материалашцеи химизаце кхыча средствашцеи Iалашъяра, из продукци царга централизованно дIаккхачийтарца цхьана договорий ларда тIа шоай нийсаща юртбоахама производствана химизаци яра балхаш де торонаш йоацача боахамашка Iалашду: лаьтташка кIир йоалла материалаш йохкилга, тукосмесаш хьаелга, хIаьта ехкача бакъахьа йолча минеральни удобренеш йохкилга; моттигера кIир йоалла материалаши торфи боаккхилга; органически удобренеш дIа-юха хьолгеи лаьтта йохкилгеи, зене йолча хIамаехи лазарехи баьцовгIаш химически лораяра балхаш делга; специализированни техникана ремонт елгеи гIулакх делгеи. боахамашка балхаш деча хана юртбоахама авиацена гIулакх делга.

Белгалдаьча балхий дукхалга е кIезигалга хьежжа, Сельхозтехника системе вIашагIъехк боахамашта производственни агрохимически гIулакх дергдола лаьрхIа подразделенеш.

(Чистедоалар 2-ча оагIо тIа).

«ХIара балха денна — дикала Знак» яхача Грозненски химиккий инициативагIа къахьегаш ба «Сунжанефть» НГДУ мехкдаьтта довхараш. Шерра социалистически яхье баьннача мехкдаьттахошта юкъе хьалха латтачарех ва № 58 йолча групповои установка воккхагIвола оператор Никитенко Иван Данилович. Из керте латта смена цу установке дикагIа лоархIачарех я. Эггара хьалхарчарца кхоачашъяь цо ший пхе бетта задани Цун керттердар да смена кулгалхочо ше керте латтача коллектива къахьегам кхетамца вIаштIехьбаккхар.

СУРТА ТIА: воккхагIвола оператор И Никитенко.

И.ПЛИЕВА сурт.

КЪАХЬЕГАМХОШТА — ПОЛИТИЧЕСКИ ЗНАНЕШ

Укх деношка района къахьегамхошта политически темаех докладаши лекцеши ешара хетадаь политди чакхдаьккхар КПСС Назрановски райкомо. Наха хьалхашка лекцеши докладаши ешача дакъалаьцар КПСС Нохч - ГIалгIай обкома докладчикашеи КПСС Наьсарен райкома лекторий активои. Цар лекцеши докладаши йир района яхайтта промышленни предприяте, шин совхоза, культурай административни учреждений коллективашта хьалхашка.

«КПСС XXV съезда решенеш кхоачашъяра тIехьа Нохч - ГIалгIайчен къахьегамхоша лоаттабу къовсам» яхаш яр цу дийнахьа яь докладаш.

«Пролетарски интернационализмана тешамс хилар» яхача темах докладаши лекцеши йийшар КПСС Назрановски райкома лектораша, докладчикаша.

С. АРСАМАКОВ.

ПАРТИЙНИ КОМИССЕЙ ДОАКЪАШХОЙ ДАГАБУВЛ

Укх деношка г. Грозне партийни комитетий партийни комиссей доакъашхой семинар хилар. КПСС XXV съезда решенеша дIа ма-деххара комиссей болх дIахо йодача хана тоабарах лаьца дола дешаш дийцар цар.

«Городской партийни организаци персональни дешашка хьажара практикахи КПСС Устав кхоачашдара тIехьа коммунистий бехктокхам лакхбара парткомиссешта хьалхашка латта деккхараши» яха доклад йир парте Грозненски горкомерча парткомиссе председатела В.М. Лавриненкос.

Партеи правительстваи решенеш, къаьстта пачхьалкхен дисциплина чIоагIъяра, социалистически законность кхоачашъяран социалистически доалахье лораяран хьакъехьа яраш кхоачашъяра тIахьожам лоаттабеш халкъа тIахьожамхоша партийни комиссей активисташца цхьана баьча бялха опытах лаьца дийцар Грозненски халкъа тIахьожама комитета председатела Н. И. Перцева.

Парте дIаэцаран коммунистий персональнии делашка хьажара балха опытах лаьца дийцар КПСС Ленински Октябрьски райкомий парткомиссей председателаша нов. В. А Шакарьянцеи М. К. Костюкеи.

Семинаре къамаьл дир КПСС Грозненски горкома оргтдела заведующе Е. П. Павлова.

КПСС РАЙКОМЕ ХИННА СОВЕЩАНИ

Укх деношка Грознерча Ленински района юххьанцарча партийни организацей секретарий совещани хилар КПСС Ленински райкоме.

Из хетаьяр Дерригача дунен Машара Совета хьалхленна дIайолаяь герз Iоалар соцадарах, кхоккам кIаьдбарах йола Стокгольмски машара возвани хьаллацара.

Совещане иштта дийцар районе правопорядоки социалистически законности лорадара, цу хьакъехьа беш бола профилактически болх чIоагIбара, города улицаши общественни моттигаши цIенъяра, юртбоахама болхлошта доакъар Iалашдеча новкъостал дара, иштта кхыдараш.

С. БЕРДОВ.

ДЕРРИГА БАЛХАШ — ЦХЬАН ХАННА

Аьлештеи довкъаштеи юкъе гIолла чаккхьювлаш сиха йода тхо тIадола «ГАЗ-69» яха автомашина. ЧIоагIа хоза а хеташ шоай механизатораштa карагIдувлача дикача гIулакхах лаьца дувц тхона Грозненски района ЦхьоалагIча мая цIерагIча колхоза председатела Вьючный Василий Степановича. БIарг ма-кхоачча гуш дола, IажагIдерзаш латтача ка болча ялатий кхаш хьахьокх цо.

— Эггара бехктокхамегIа йола ха я хIанзара яр колхоза механизатораштa, — аьлар Василий Степановича. Ялат чуэца доладеннад, лоацача хапеи па дойташи из чуэцарал бехктокхамегIа гIулакх кхы малагIа хургда.

Колхоза механизатораштa хьалхашка латта деккхараш бехктокхаме хилар хьахьокх укх шера лоацача хана цар чуэца дезаш 4490 гектар ка бола ялаги горохи хиларо. Из дика кхета а деш, лерттIа кийчо яьй ялат чуэцара колхоза механизатораша. Йиллача ханал хьалха дика кийчйир колхозера 26 комбайн, жаткаш. Цар тIа болх бара эшаргбола механизатораш а ханнахьа кийчбир.

Укх шера 15 июне колхоза кхашка мукх чуэца араяьлар 10 комбайн. Шоайла яхье баьннача механизатораша дийнахьара норма 14 гектар мара йоацача хIара сменагIа 25—27 гектар мукх хьокхаш касарех Iабуллар. Иштта комбайнераша къахьегарах гкъоалагIча июне хьекха баьлар колхозера 889 гектара тIара мукх. Хьаккхар а ардар а къаьст-къаьста долаш чуэцаш ба мукх 19 июне Iуйрийна касарех улла мукх хьал а эцаш арда йоллелар ялх комбайн. Дийнахьарча нормагIа цхьан агрегато арда безаш бар 12 гектара тIа мукх болча, делкъел тIехьагIа кхо сахьат доалача хана хIара комбайна тIарча механизатораша шоай сменин нормаш кхоачашъяьяр.

«ХIара кхайна — дикала Знак» яхача девизах болх беш ба колхоза механизатораш.

— Цхьаккха агрегат яц колхозе ший дийнахьара норма 150 процент кхоачаш ца еш, — йоах колхоза председатела Василий Степановича. — Иштта къахьегача механизатораша массехк дийнахьа чуийца боаккхаргба колхозера беррига мукх. Цхьан минута а шоай бехкагIа комбайнаш сеца ца латтийтара комбайнаш тIара аьрда мукх автомашинашца, лафеташца дIаозаш ба водителаш а.

Сиха ка бола ялат чуэцарах шоай деккхараш дизза кхоачашдаь баьннаргаш лаьрхIац механизатораша. Цар чIоагIа къовсам лоаттабу касарех улла мукх хьалъэцача хана кхай тIа канаш юхе ца дитара, оардача хана канех цIенбаь мукх хьакъоастабара е аьрдачул тIехьагIа гамашца Iаухаш мукх боврrбоацаш гIулакх дара. Цу гIулакха духхьала механизатораша лоаттабаь ца Iеш хадданза тIахьожам лоаттабу колхоза агронома Ермак Светлана Михайловнас, тракторно-полеводчески бригада бригадира Букулов Iабдурахьман Алиевача, парторганизаце секретара Салтаев Хьамзат Халидовича, кхычар. Цудухьа цIенеи ца дойташи чуэц механизатораша ка бола ялат.

Цхьан кхай тIара ялат чуийца доаллашехьа чуэца доладе мара ца дезаш кхачаш латт вокх кхашкара ялат. Мукх чуэцаш латташехьа а иштта 19 июне горох хьакха йолаелар колхозера ши комбайн. Хьаккхар а ардар а къаьст-къаьста а долаш чуэца езаш я 295 гектар горох. Шоаш горох хьакха болабеннача хьалхарча дийнахьа нормагIа хьакха езаш яр ялх гектар мара йоацача 10 гектара тIара горох хьекха касарех Iойиллар комбийнера Усманов Висиеи цун гIонча Эльмурзаев Султанеи Иштта дика къахьегаш ба горох чуэцача комбайнер Солтамурадов Iийсаи комбайнера гIонча вола цун воI Iалаудини.

Мукх чуэцача къаьстта дика къа а хьегаш хадданза социалистически яхье хьалха латташ хиларца белгалбаьнна ба комбайнераш Бесиев Евгений Александрович, Дениев Бауди, Саидов Абусупьян, Хамиев Iалаш, Усманов Висит. Цхьа смена дIаяхийтац цар цаI-ах норма кхоачаш ца еш.

Аьрда ялат дIаоттадара колхоза кулгалхоша ханнахьеи дикеи кийчъейтай амбараш, хьатташ. Автомашинашца хьатта хьадена ялат механизированни хьисапе Iа а доассадеш цIендергдола гIулакх вIаштIехьдаьккхал. КIийле йиллача санна шаьръяь хоза кийчъяь латт хьатташ, цига къахьега безарг мел бола болхлой Iалашбаьб.

Укх шера планагIа пачхьалкхенга 31 эзар центнер ка бола ялат дохка социалистически деккхараш тIаийцад колхоза къахьегамхоша.

— Уж деккхараш тIехкхоачашдергхиларах тхо дог тийша дя, — йоах колхоза председатела Вьючный Василий Степановича.

ХIанзе а кийчо а еш, чIоагIа йоакхо еш ба колхоза механизатораш тIадоагIача шера дика хьийкъа ялат кхедергдола гIулакх дара. Сийна доакъар хьекхача, е ялат чуийца даьннача кхашка лаьтта аха йолалу трактораш. Иштта болх барах хIанзлехьа аьха Iодиллад цар 400 гектар лаьтта. Смена нормагIа 5 гектар лаьтта аха дезача 6—8 гектар лаьтта оахаш дика къахьегарца белгалваьннa ва тракторист Большаков Михаил.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Сурта тIа: мукх оардаш ва комбайнер Б. Дениев, хьатта мукхах элош еш ба колхозхой, лаьтта оахаш ва тракторист М. Большаков.

А. ПОНОМАРЕНКО сурташ.

ЛОРАДЕ ЯЛАТ!

ХЬАТIАКХАЬЧАЙ эггара бехктокхамегIа йола — ялаташ чуэца доладу ха. Из болх лоацача хана чаккхбаккхар санна лоархIаме да ялата хIара килограмм лораелга, из лечкъа ца дайтилга.

Уж деккхараш кхоачашдеча хана геттара а дика хургдар соахка ялаташ чуэцача хана дувлийтача гIалатий боахамий кулгалхоша анализ йича. ХIаьта уж дар кхай тIара чуяхьача продукце учет во вIаштIехьяккхар, кхай тIа а хьатташка а латта ялат доагIача тайпара лора ца дар, ялат дIакхахьара эша документаш увттаделга ледара леладар. Масала, Наурски района «Притерский», «Авангард» яхача совхозашка а кхыча боахамашка а комбайнаш тIара хьатта хьакхухьаш хинна ялат ца озаш а цхьаккха документаш доацаш а кхихьар йIаьхача хана.

Шелковской района колхозашка телхаяьй транспортни документаш, реестраш, путевой листаш хьаязъяра порядок, кхай тIара хьатта е складе ялат дIакхухьача хана шофераша кулгаш яздайтацар.

Дуккхача боахамашка дацар хьатIакхухьа а дIакхухьийта а продукци дIаязъю лаьрхIа журналаш, лерттIа кийчдацар кхыдола документаш.

«Овощевод» яхача совхозе, Советски района Кирова цIерагIча колхозе, Наурски района «Северный», «Терский» яхача совхозашка йоагIача бесса кийч ца яьча хьатташка латтар ялат Цунна моллагIа саг, хьайбаш, коа тIара оалхазараш дIатIадаха йиш йолаш дар.

Дуккхача колхозашкеи совхозашкеи воча хьал тIа дар таразаш. «Уборочная» яха трафарет тIа ца хилар бахьан долаш оттаяьча маршрута тIара шофераш бувлаш дукха моттигаш нийсьелар. Кхоачамбоацараш нийсделар ялата учет еча а из хьанийдеча а нах хьежабеяв хана. Масала, Грозненски района «Советская Россия» яхача колхозе ялат дIанийдеча хьожаваьвар шийна духьала уголовни дош гIотталаь вола Ахмадов. Урус-Мартановски района «Горец» яхача совхоза централыни склада заведующе Масхадова 1700 сома недостача яь хиннай, бакъда следственни органаш юкъеяххалца ялат дIанийлеш хилар из.

Шелковской района «Виноградный» яхача совхоза хьатта заведующи Уманцев шийна метта сесаг а юташ балха тIера вувлар. Болх ца бовзача, хIаьта шийна тIалатта бехктокхам ца кхетабеча цо цхьаккха документ а доацаш ялатах етта машина коа тIарча оалхазарий ферме хьожаяьй. Шофера Брюховецке лаьтта Iодоассадаьд ялат, хIаьта из реестр тIа яздаьчул 2380 килограмм дукхагIа а хиннад.

Цу кхоачамбоацарий бахьанаш тахкара хIама деш хиннадац дукххача боахамий кулгалхоша. Бухгалтерски аппарата ший ханнахьа анализ яьяц юххьанцарча документий, ялат дIанийдеча пункташца цхьана царга хьийжанц из

ХIаьта хьувкъама учет еча а из лорабеча а дувлийтача гIалаташа, материально-бехктокхамеча наха, цу даькъе шофераштa а тIехьа боагIача бесса тIахьожам ца лоаттабаро къоалдерий аьттув балийтар. Массаза а яхар санна къоалдеча гучабаьннараш бар ялат чуэцача, из дIакхухьача, лоаттадеча болх беш хиннараш. 1975 шера ялат лочкъадарах уголовни бехктокхаме эзачарна юкъе ва бархI шофер, ворхI тракторист, виъ комбайнер, виъ хьахои объездчики. Пачхьалкхен чотагIа хIама яккха ца гIоташ Iебаланзар цхьайолча бригадай, участкай кулгалхой а. Хьахочунна Д. Марухненкоца барта а ваха 560 килограмм кIа лочкъадаьча гучаваьлар Сунженски района «Победа» яхача колхоза бригадир А Кишов, хIаьта Шалински района «Джалка» совхоза тракторни бригада бригадира А Айдамирова шоферaца А. Махтаевца 2510 килограмм кIа лочкъадир. Ялат хьа а даьккха царна массанена суд яьй.

Хаттар отт: хIана даьд цар къоал? Торо йоацаш хиннабхьогI уж, е элани кIезига хиннад-хьогI цар? Бахьан из а вож а дац Бахьан цаI да — пачхьалкхен чотагIа хIамилг яккха безам хилар, хIаман сутара хилар.

Сага сий доаккхаш а кулга цIена воацар гучавоаккхаш а ха я ялат чуэцар. Халача 1975 шера хьинаре къахьегарах доккхий правительственни совгIаташ а ахчан премеш а тийнна бIаьш болча наха. Цхьабакъда, цхьабараш набахтенашка кхаьчаб. Вай лакхе ма-аллара, цу ден тIа кхаьчар А Айдамирова, А. Кишов, кхыбараш а Цхьан хана ялат кхедеш хинна уж бIехача а тIехьле йоацача а наькъа тIа баьлар. Шоай доадаь ца Iеш, цар сий доадир шоашца болх беш хиннача новкъостий, шоай дезалий. Набахтара цIабаьхкача мишта бIарахьожаргба уж шоай берашта. Цу хIамай кIоарга уйла е еза кердача хьувкъама кулг тIаkховладе дагадохаргдараша.

Диц ма де йиш яц цхьаькха а. Къоал даьраш эза ца Iеш уголовни бехктокхаме оз лочкъадаьр нийцараш а Масала, соахка маьхагIа дарегIа дола 870 килограмм кIа ца нийцача Iевалаизар Наурски района Кирова цIерагIча винсовхоза участка начальник П. Уманцев, Надтеречни района Лакха Новре яхача юртарча цIен-начзс П. Баташевас 1360 килограмм мукхи 3420 килограмм кIаи нийцар Царна набахта чубахка суд яьй, хIаьта ялат хьадаькхад.

Массане а кхетаде дезаш да цхьа хIама Ялат лочкъадар санна уголовни бехктокхаме озаш а пхе шерага кхаччалца суд е йоагIаш а да из эцар.

Законо иштта бехктокхаме оз ялат, е кхыйола продукци дIаоттае къуна новкъостал даьр, е из дIа-юха яхьа транспорт енна, из къайлавахьа гIийртар

Ялат лорадеча соахка дувлийта гIалаташ укх шера цIендаь юкъера дIадахара даькъе къаьстта боккха ба боахамий кулгалхой, счетно-бухгалтерски аппарата лоархIам. Хьувкъама учет елга хьана тIадилла мегаргда, ялат дIакхахьа мала оттаве мегаргва хьажа беза уж, документаш цхьа лостам болаш леладелга вIаштIехьдаккха дезъ. Цхьа буртилг Iобожаргбоацаш дика кийчъе еза ялат дIаоза ерригa машинаш.

Керда хьувкъам лорабеча хьинаре дакъа лаца деккарийла я ерригa общественность: халкъа тIахьожама, халкъа дружинай, къахьегамхой юрташкарча, поселкови, районни Советий депутатий посташ, комсомольски «прожектористаш», кхыбараш а.

Вайна дика хов дуккха а дукхагIа болча наха ялат чуэцача хана балхах дог лазаш а хьаьнала а къахьегаргдолга. Цхьабакъда, къоал де гIоргтаргбараш а нийсбала мег. Цудухьа даим фе хила деза вай. Укх деношка кхашка къахьегараштa юкъе хила йиш яц «Сона хIама бIаргадайнадац, сона ховш хIама дац» яхараш. Цхьа килограмм йоа ца еш ялат пачхьалкхен амбарашка чутассара бала а кхоачаш оарцагIвала веза вайх хIаравар.

Республика прокуратура органаша деррига а дерга социалистически доалахье лораяра тIадерзадаь дола законаш мишта кхоачашду хьожаш тIахьожам лоаттабара, ялат лочкъадаьрий уголовни дешаш лоацача хана техка дахара.

Лоаца аьлча, керда хьувкъам сихагIа чуийца баккхар а ялат лорадар а юрта боахама, пачхьалкхен органийи общественни организацейи сийлен декхар да.

А. МОРОЗОВ, Нохч-ГIалгIай АССР прокурора заместитель.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТЕИ СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Сельхозтехника организацешна, хIаьта иштта кхыча министерствайн ведомствайн предприятешна колхозашцеи совхозашцеи, кхыча юртбоахама предприятешцеи организацешцеи уж боахамашта агрохимически гIулакх дара договорех леча балхий дикала а уж ший хаийахьа чакхдахара а паччахьалкхен тIахьожам лоаттабелга тIадиллад СССР юрта боахама Министерства паччахьалкхен агрохимически служба.

Союзни республикай Министрий Советашта, СССР юрта боахама Министерствана, Союзсельхозтехникана, В. И. Ленина цIерагIча юртбоахама Iилмай Ерригсоюзни академена тIадиллад лаьтташтеи хьайбай боахаман химизаци яра проблемаш къестаеча Iилма тохкама институтий, опытни станцей, кхыча Iилман учрежденей болх тоабара, цар материально - технически база чIоагIъяра де дезар делга, минеральни удобренеш дIа-юха кхахьара, дIаоттаяь лоаттаяран царех пайда эцаран Iилманеи дикагIча опытан карагIдаьннар шерра производствана юкъедоаладелга Iалашдар.

Iилманеи техниканеи йолча СССР Министрий Совета Паччахьалкхен комитета СССР Iилмай Академеца, СССР юрта боахама Министерствац, Союзсельхозтехникаца, В. И. Ленина цIерагIча юртбоахама Iилмай Ерригсоюзни академеца, гIулакх доагIача кхыча министерствашцеи ведомствашцеи цхьана тIадиллад цу лаькъе тохкамаш делга дIахо дахьар дага а кхоабаш юртбоахаме химизаци яра средствашдIа-юха кхухьилга, дIаоттаяь лоаттаелгеи царех пайда эцилгеи дIахо эргадоахаш тоадара 1990 шерага кхаччалца Iилман тохкамаш дара керттера лостамаш оттаде а чIоагIле а.

КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои союзни республикай Министрий Советаш, СССР юрта боахама Министерство, Союзсельхозтехника декхарийла яьй иттлагIча пятилеткеи дIахо йодача ханеи тела лаьрхIача минеральни удобреней объемаш теркал а еш, юртбоахама производствана еш йола химизаци дIахо дегIайоалаяра тIаерзаяь мероприятеш 6 бутт балалехьа кийчъе а колхозаштеи совхозаштеи леш дола агрохимически гIулакхаш тоадара дешай ерригa комплекс, белггала аьлча, удобренеш пайдана доацача гIулакха дIа-юха кхухьилгеи дIайохьийтача наькъагIа ханна Iойоассаелгеи ма-могга кIезигдар духьа минеральни удобренеш чулоаттаяра гIахьхьача боараме чура че йола йоккхий механизировании складаш Сельхозтехника организацешка, боахамий юкъарча организацешка, колхозашкеи совхозашкеи (из данза даргдоацача) дIатаръяреи хIаьта иштта юртбоахама авиаци гIеттаIохувша майдаш. кхыйола объекташ дIатаръяреи бIарчча цхьа схема царна юкъе белгалъе а.

Союзсельхозтехника система организацешка, совхозашка, совхозий юкъарча организацешка минеральни удобренеш, ядохимикаташ, кIира хьысапера материалаш чулоаттаю механизировании складаш болх бе йолаялийтара 1976 — 1980 шерашка заданеш еннай соцамо союзни республикашта. Союзни республикай Министрий Советаш декхарийла я машинаькъа йистера складаш кийчъяра хиланза яргйоаца капитальни вложенеш металлопрокати телга шерий планаш тIа увттаде.

СССР Госплана тIадиллад минеральни удобренеш, ядохимикаташ, кIира хьысапера материалаш чулоаттаяра Сельхозтехника организацешка, совхозашка, совхозий юкъарча организацешка 1976—1980 шерашка механизировании складаш хьалъяра, уж складаш болх бе йолайолийтилга Iалаш дергдолча боарамера балхаш СССР транспортни гIирсаш дара Министерства, СССР юрташкахьа гIирсаш дара Министерства. СССР гIирсаш дара Министерства, СССР промышленни гIирсаш дара Министерства, СССР промышленни гIирсаш дара Министерства, СССР еза-йоккхача индустре предприятеш хьалъяра Министерства, хIаьта иштта союзни республикай Министрий Советий гIишлошъеча организацешна кхоачашделга шерий планаш тIа оттадар.

СССР юрташкахьа гIирсаш дара Министерствана, транспортни гIирсаш дара Министерствана, СССР юрта боахама Министерствана, Союзсельхозтехникана тIадиллад СССР Госпланацеи СССР Госстройцеи дага а яьнна оттаяь минеральни удобренеши дом санна йола кIира хьысапера материалаши чулоаттае йоккхий механизировании складаш хьалъяра хиланза яргйоаца аьшкабетонни, хьамчаца вIашагIа детаяь дахчаи, асбоцементни, йиткъиигача болата листа конструкцеш хьаю специализировании предприятеш 1977 — 1980 шерашка хьалъяра хьакъехьара предложенеш кийч а яь 3 бутт балалехьа СССР Министрий Совете дIачулулга а хIаьта иштта СССР Госстройца дагаьйначул тIехьагIа цу складий типови проекташ чIоагIъелга а, цу проекташ тIа складашкарча балхашта комплексни механизаци елга, цу тайпара складаш мухь тIабуттача - Iобоассабеча механизмашцеи тукосмесительни установкашцеи кийчъелга а оттадеш.

КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои колхозашта могадаьд минеральни удобренеш чулоаттае колхозийн колхозий юкъареи механизировании складаш хьалъелга а хIаьта иштта боахамий юкъара складаш хьалъеча совхозашцеи паччахьалкхен кхыча юртбоахама предприятешцеи цхьана цхьатаррарча боараме дакъа лоацилга а. Совхозаштеи паччахьалкхен кхыча юртбоахама предприятештеи бокъо еннай союзни республикай Министрий Советашкара, хIаьта иштта уж совхозаши предприятеши шоай доалахьа йолча министерствашкареи ведомствашкареи мукъа а бийха минеральни удобренеш чулоаттаю механизировании складаш хьалъеча хана централизовании йоацача капитальни вложенешта финансировании яра хьожадаь шоай доалахьара ахчаш колхозий ахчаца вIашагIтоха (уж раьза яле).

Союзни республикай Министрий Советашта тIадиллад минеральни удобренеш чулоаттаю колхозий, колхозий юкъара, боахамий юкъара механизировании складаш хьалъяра хиланза яргмел йоаца гIишлой материалаш, мухь тIабуттаIобоассабу механизмаш, кхы тайпа материально - технически ресурсаш хулийтилга а хIаьта иштта уж складаш хьалъяра данза даргдоацача боараме паччахьалкхени колхозий юкъарчеи гIишлошъеча организацей низаца гIишлоймонтажни балхаш кхоачашделга а Iалашдар.

Минеральни удобренеш чулоаттаеча складашкарча балхашта механизаци яр боккхача лоархIаме гIулакх хилар теркал а деш, йоагI-йоагIача министерствашта тIадиллад цу складашка деш долча мухь тIабуттареи Iобоассабареи балхашта комплексни механизаци яра 1976—1980 шерашка машинаши механизмаши дукхагIа хьаелгеи юрта боахама телгеи Iалашдар а хIаьта иштта 1977—1980 шерашка удобренеш тIаювттаргаш - смесителаши тукосмесительни установкаши хьаелга вIаштIехьдаккхар а.

КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои союзни республикай Министрий Советаши Союзсельхозтехникеи декхарийла яьй минеральни удобренеш чулоаттаеча складех духхьал цу гIулакха мара пайда эцаргбоаца хIама де. Сельхозтехника организацешта мукъалац, нагахьа санна машинаькъашта юхерча складашка мукъа моттигаш хуле шоай доалахьарча складашца Iалашъяь йоацача колхозашкеи совхозашкеи гуйран-Iан замалахьа минеральни удобренеш кхахьа.

СССР юрта боахама Министерствана тIадиллад СССР лакхерчеи юкъерча специальни дешара Министерства, СССР Министрий Совета профессионально - технически дешара дешашта йолча Паччахьалкхен комитето, Союзсельхозтехнико, союзни республикай Министрий Советаша дакъа а лоацаш лакхереи юкъереи образовании йола специалисташ а хIаьта иштта юртбоахама производствана химизаци ю массови профессеш йола болхлой а эшшача боараме кийчбелга Iалашдара тIаерзаяь мероприятеш вIаштIехьйоахилгеи 1977 шера денз чакхйоахилгеи.

Мистача лаьтташка тессача минеральни удобреней эффективность лакхъяр духьа РСФСР Министрий Совета, Украински ССР Министрий Совета, Белорусски ССР Министрий Соевта, Литовски ССР Министрий Совета, Латвийски ССР Министрий Совета, Эстонски ССР Министрий Совета, СССР юрта боахама Министерствана, Союзсельхозтехникана тIадожадаьд СССР Госпланаца цхьана мистача лаьтташта известковании яра известнякови доломитови хьоар дукхагIа хьадареи юрта боахама телареи хьакъехьарча дешага хьожилга а цу гIулакха чакхъяханза яргйоаца мероприятеш 1976—1980 шерий плана проекта тIа белгалъелга а.

Машинаькъий Министерствана а хIаьта иштта химически промышленноста Министерствана, СССР мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьтта химически промышленноста Министерствана, СССР гIишлой материалий Министерствана, минеральни удобренеши кIира хьысапера материалаши арахеца предприятеш шоай доалахьа йолаш йолча кхыча министерствашта а СССР юрта боахама Министерствацеи Союзсельхозтехникацеи цхьана тIадожадаьд минеральни удобренеши дема хьысаперча кIира материалаши специализировании шоаш Iойоассаеча вагонашкеи «Хоппер» яхача тайпарча цемент кхухьача вагонашкеи дукхагIа дIакхухьилга Iалашдар.

Лакхе йийца минеральни удобренеш шоаш Iойоассаеча специализировании вагонаш тIа е цемент кхухьача «Хоппер» яхача вагонаш тIа а ювташ машинаькъашта юхерча, уж вагонаш тIайиергйолаш кийчъяьча Сельхозтехника организацей складашка дIакхухьилга Iалашдолла машинаькъий Министерства.

Химически промышленноста Министерства, СССР мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьтта химически промышленноста Министерства, минеральни удобренеш, дIайийна хIамаш лораю химически сердстваш, кIира хьысапера материалаш хьаю предприятеш шоай доалахьа йолча кхыча министерствашта СССР Министрий Совета стандарташта йолча Паччахьалкхен комитетацеи Союзсельхозтехникацеи цхьана лакхе йийцача продукце дикал лакхъергйолеи цу продукцена оттаяь стандарташ кхоачашъяра доаттабу тIахьожам чIоагIбергболеи гIулакхаш чакхдоахалда. 1976—1977 шерашка денз дIайолаяь гранулировании е йоккхийча бурилгий хьысапера, чIоагIа минеральни удобренеш хIамашка чуехка йоацаш шоаш Iойоассаеча специализировании вагонаш тIа а етта дIакхухьилга, хIамашка ехка йоацаш йоадае, екъа тукосмесаш кийчъе мегаргйола дукха ядаш йоаца чIоагIа минеральни удобренеш юрта боахама лоаттаелга Iалашдолла.

Еза-йоккхачеи транспортнии машиностроене Министерствана тIадиллад ядаш йоаца минеральни удобренеш дIакхухьаши шоаш Iойоассаеши йола специализировании вагонаш а дом санначa кIира хьысапера материалаш, фосфоритни хьоар, кхыйола оатабенна мухь дIакхухьаши пневматически из Iобоассабеши йола цистернаш а 1976—1980 шерашка хьаелга Iалашдар.

1976 — 1979 шерашка мухь шоаш Iоббоассабеш йола специализировании вагонаши цистернаши арахеца мощносташ хьаяра хиланза яргйоаца капитальни вложенеш хьожаелга оттадолда СССР Госплано, еза-йоккхачеи транспортнии машиностроение Министерства.

КПСС Центральни Комитетои СССР Министрий Советои хьакхайкадаьд, минеральни удобренеех пайда эцара эффективность лакхъяра, дIакхухьачеи, йоадаечеи, кхашка тессачеи хана уж кIезигагIа йойтара, юрта боахаме агрохимически служба эргаяьккха тоаяра, минеральни удобреней дикал тоаяра, уж чуйоадаергйола механизировании складаш шоай ханнахьа болх бе йолаялийтара партийни, советски, юртбоахама органаша, колхозаша а совхозаша а, промышленни предприятешеи транспортни организацешеи долла хIама дергдолгах шоаш дог тийша хилар.

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера плани тIайийца социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаяьй Грозненски «Автоспецоборудование» яхача опытно - экспериментальни завода болхлоша. Цу яхье хьалха латтачарех ва токарь - расточник Анисимов Иван Сергеевич. Цхьаккха а смена дIайийтац цо смении нормаш юкъера лаьрхIача 150 процент кхоачаш ца еш. ХIанз август бетта календарагIа къахьегаш ва из.

СУРТА ТIА: токарь - расточник И. Анисимов.

И. ПЛИЕВА сурт.

Назрановски районни быткомбината болхлоша пхе бетта план кхоачашъяьй 108,5 процент.

— ХIанз укх сахьате оаха тхоай керттера декхар лоархIар парте XXV-ча съезда решенеш толамца кхоачашъяр да, — яхаш дувц быткомбината директора Картоев Мухьмада. — Цу гIулакха шоай ерригa торонаш оарцагI а яьха къахьегаш ба тха бытовикаш. Укх иттлагIча пятилетка хьалхарча шера оаха лаьрхIад тхоай берригa низ тIа а бахийта къахьега.

КХОАЧАМБОАЦАРАШ ДIА А ДОАХАШ

ХIара ди массаза дала шерагIа яржаш латт комбината къахьегамхошта юкъе социалистически яхь. ХIара болхлочо низ тIабахийтаб арахеца продукци дукхагIеи цун дикал лакхагIеи хилийтара. Цудухьа лакхлуш латт цар къахьегама овсарле а.

Социалистически яхье хьалхле лелаю Экажев Мухьмад керте латтача меттаж деча цехо, Кокорхоев Джамалда заведующи волча маIача наьха парикмахерске, иштта кийнаш еча цеха болхлоша. Кхычарна масал а луш беркате къахьег Гаппархоев Сулеймана, Батажева Iашата, сахьаташ тоадеча мастераша Даурбеков Iазе, Даурбеков Мустафас, кхыбараша. Иштта шоай декхарех лоархIабу хIамаш тегача цеха болхлой а.

М. МУТАЛИЕВ, «Путь Ленина» яхача Назрановски районни газета отдела заведующи.

Мишта кхоачашду социалистически декхараш

ХIАРАНЕ БЕХКТОКХАМ АЙБЕ

ИттлагIча пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра доккхий декхараш тIайийцад Грозненски ремонтно - механически завода болхлоша.

Мишта кхоачашду цар уж? Продукци маьхала яккхара пхе бетта план 103,7 процент кхоачашъяьй. Планал совгIа духхьал пхе бетта арахийца валови продукци 82 эзар сома маьха я. Культурно-бытови гIулакхаштеи коа-картеи эша товараш арахецара паччахьалкхен план 105,7 процент кхоачашъяьй.

Къахьегама овсарле лакхъяра задани кхо процент тIехкхоачашъяьй, цун чотагIа арахийца я тIа мел кхийтта продукци. Арахецача продукцега дIабола мах планагIа лаьрхIачул 2,3 процент лох а беш, производствана кходаьд 52 эзар сом.

Кхомбаран хьурмат даран тIехьа а чIоагIа къовсам лоаттабу завода болхлоша, инженерно-технически болхлоша. Цох доккха беркат даьннад. Шера тIайийцача социалистически декхарех 48 эзар киловатт-сахьат электроэнерги кхое езаш хиннача пхе бетта кхояьй 30 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, 20 тонн условни доагор кходе дезаш хиннача пхе бетта кходаьд 20 тонн совгIа условни доагор.

Къаьнача пхе станока метта оттае езаш хиния кердаяраш хIанзлехьа оттаяь яьннай, шоаш денна дош дизза кхоачаш а деш шин тайпара керда изделеш арахеца йолаяьй. БIарчча шера 42 керда болхло кийчве везаш хиннача хIанзле кийчваьв 20 болхло.

Завода коллективо доахача къахьегама толамашта юкъе дизза дакъа а лоац предприяте рационализатораша. Цар укх шера кийч а яь производствана юкъеяхьа лаьрхIадар паччахьалкхенна 80 эзар сом пайда бергбола бIаь рационализаторски предложени. ДIабахача пхе бетта еннача 42 рационализаторски предложене 40 эзар гаргга сом пайда баьб. ДикагIболча рационализаторех лоархIаш ба котельно-сварочни участка начальник Месиев Хьамид Хьамидович, котельщик-газорезчик Осипов Владимир Николаевич, керттерча механика отдела слесарь Логачев Петр Павлович, метизни участка начальник Обольский Феликс Михайлович, кхыбараш.

Завода болхлоша шоаш тIайийца декхараш кхоачашдара керттердар да предприяте кулгалхоша, партийни, профсоюзни организацеша къахьегам кхетамца вIаштIехьбаккхар.

ХIара бетта итогаш ю яхье баьннараша даьхача толамий. Хьалхара моттиг яьккхачарна завода карара кара тела цIе байракх а луш ахчан преми хьожаю. Яхье хьалхалаттарий дикагIйола опыти цар пайда ийбеш йола резерваши дIайовзийт кхыча коллективашта. «ХIара балха денна — дикала Знак» яхача химжий инициативагIа къахьега болабелча денз биззагIа пайда ийбе завода болхлой болабеннаб балха ханах, оборудованех, техниках. Къахьегамеи производственни дисциплина телхаеш бола нах ийслац.

Цхьабакъда, социалистически декхарий цхьайола пункташ кхоачашъяц завода коллективо. Шера 130 болхлочун говзал лакхъе езаш хиннача 13 саго мара лакхъяьяц шоай говзал пхе бетта, шолха профессеш караерзае езаш вар 15 саг волча, хIанзле караерзаяьр ялх болхло мара вац, шера 16,2 тонн металл кходе дезача кходаьр ялх тонн мара дац. Иштта социалистически декхарий кхы цхьайола пункташ а кхоачаш ца еш йисай. Уж кхоачамбоацараш балха юкъера дIададахара мел эша хьалаш да заводе.

Б. КОСТОЕВ.

Урус - Мартановски района «Гойтинский» совхозе дикагIчарех лоархIаш я Халидов Тузас кулгалду механизировании отряд. ДIададахача шера (бригада яр из) районе эггара боккхагIа ялатий хьувкъам чубера цо ХIара гектара тIара 26,5 центнер кIа, 27 центнер мукх, 38 центнер хьажкIаш яьхар. ХIаьта укх шера а дукха ялат чуда лерхI отрядарча механизатораша. Иштта, хьажкIаш хIара гектара тIара чуэца лерхI 55—65 центнер.

СУРТА ТIА: «Гойтинский» совхоза дикагIвола механизатор Д. Айдамиров.

Е. МАЛОВА сурт.

ВОШАЛ ДОЛЧА МЕХКА

НАЬКЪА ЛЕЛАШ ЗИЙНАРАШ

Вай республикера туристаш Чехословаке баха хилар. Тхо, туристаш хьежар Прага, Пльзень, Либерец, Карловы Вары, Яблонец, кхыча городий архитектурни исторически памятникашка, сийлахь а еза а лоархIача моттигашка, дайзар вошал долча халкъа вахар, дIахорча хана йола цун дегIаахара перспективаш.

КIезиг-дукха историцара. Чехословаке исторе оалаш кIоаргга бIаьшеренашка чудувлаш да. Славянашха бола нах укхаза баха хайшача денз (вай заман 5-гIа бIаьшере) хадданза къовсам лоаттабе бийзаб хIанз болча чехийи словакийн даьй низа а дуккала а шоайла тIех долча Малхбузен Европа къамашца шоай лаьтта, къаман кортамукъале бахьан долаш. Хувцалуш хиннаб аьлий. паччахьаш, дIанхад шераш, бIаьшераш, бакъда. чехословацки халкъага кхоачаш хиннаяц кортамукъале. Цу замалахьа къаман кортамукъале бахьан долаш байнарех дола легендаш, дувцараш дусаш хиннад, хIаьта цар кхы керда турпалаш кхеллаб...

Сийлахь - боккхача Октябра дуIо сомадаькхача къахьегама адамаша гIоттьача революцеи тааргIено оагаль. бердагIа ахкаяха кхаба санна. гаргаш хиина 1918 шера ежар Австро - Венгерски монархи. Цигга камаьхалаьъяр чехашеи словакашеи къаман кортамукъале бахьан лоаттабаьча къовсама. Европа карта тIа хьахилар вошал долча шин халкъа (чехийн словакийн) паччахьалкхе — Чехословаки.

Къахьегача адама аьттув болаш бацар паччахьалкхенна керте оттараш, буржуазена шоа чIоагIбеннараш бар. ХIаьта а къаман патриотизмах пайда эца хоаргдолаш-м бар уж. Бакъда, исторе дукха ха йиала хиннаяцар доале эттараштa а паччахьалкхенна шийна а.

1938 шера сентябрь бетта малхбузен паччахьалкхенаша (Англи, Итали, Франци) баьча мюнхенски бартагIа кхера а енна, кIалхара дувсахкхаш дIакхайсача юха а таьлме Iохов гIуркхьенна котах санна, Судетски область фашистски Германена дIа а енна, Iохайра Бенеш керте латта правительство. ХIаьта цу мюнхенски барто багара яьккха Гитлер 1939 шера март бетта ерригa а Чехословаки Германех дIа ца техача Iеваланзар. Эп чуийккхача бун чура гIоттта котамаш санна Чехословаке правительство гIетта дIаяхар Англе...

ДIайолделар къаман кортамукъален къовсама керда тааргIи. Бакъда, хIанз цу болама довла деш ер болхлой класс, цун баьчча коммунистически парти. парте а халкъа а тешаме воI Клемент Готвальд вар цу лирача къовсама кулгалдеш.

Бокъонца йола къаман кортамукъале кхаьчар Чехословацки халкъага 1945 шера сийлахь-доккхача советски халкъо гитлеровски Германи эшаяри денал долча Советски Эскаро Чехословакера фашисташ хIалакбаь дIабахари бахьан долаш, хIаьта иштта коммунистически парте хьалхленца халкъо даим немецки оккупанташта духьала къовсам лоаттабеш хилараx а... Хьайир Социалистически Чехословаки.

Социалистически наькъ тIа даларах, хьалха ший мехка рузкъан да ца хиннача чехословацки халкъа даьнна беркат доккха да. Тахан хIара сага сих боккхача кIора дунен шоллагIа моттиг Чехословакега я, хIаьта чони болати даккхара США-л, Англел, Францел хьалхаяьннай, машинашъяра даькъе дунен тIа хьалхарчарех цхьа моттиг а цунга я. ХIара гектара тIа йоаккхача юртбоахама продукце даькъе дунен тIех болча итт мехкаца я Чехословаки.

Къаман кортамукъале шийга кхачийтача, цун хьоккхамах доккха беркат даьннача советски халкъа а, хIаьта цун денал долча эскара а чехословацки халкъо мел хам бу, сий ду, лоархI дIахо дувцаргда вай.

Прага. ЙислагIча бIаьшере а Центральни Европе лоархIамегIа йола культурни центр лоархIаш хиннай из. Укхаза я Европе хьалхарчарех йола университет. Цунца цхьана Прага къона а денгара денга хозлуши тоалуши а я.

«Дошо Прага» оал укхаза бахача наха шоай городах. Доше бессара кхаьлача храмий, костелий (католически дын килснаш), ратуший, Пражски Кремла эIовгий бовхьашка хьежача, тхона, туристашта, хетачул а из дошо йолаш санна.

Дукха да Праге исторически а архитектурни а памятникаш. ХIара архитекторо, зодче ший заман тамагIа тIадолаш а хьалдаьд бIаьшерений тешаш а хинна латта гIирсаш. Цудухьа укхаза го йиш я 9-ча бIаьшера денз готика, барокко, романски, Ренессанса ерригача замай стилегIа хьалдаь эзлий гIирсаш.

Ерригa храмаш, костелаш чура сурташцеи дошув даькхача скульптурашцеи, бIалгIапцеи кхаьла я. Художникаша суртийи бIалгIайи меттала дерзадаьд цар чура дерригa а кераста дын фаьлгаш. Масала, хIанз Чешски йоазон музей чу йолча храма чу эзараш кулгайоазон, кепайоазон, улгаш тIара пергаментагареи денз вай заманга кхаччалца дола эзараш книжкаш (томаш) да. Укхаза я юкъерча бIаьшерений астрономе хьисапагIа яь селкъий сигалеи глобус, кхалсага сибат тIалатташ, цун дега метте Прага а йолаш отталаь Европа географически карта, кхы боккхача маьхера исторически хIамаш.

Бакъда, цу дерригена тIера а яьккха хьажа баьхкарий уйлла шийна тIаерзаеш да керттерча зала тхов тIа (сурт дуллача хана) 72 шу даьнна хиннача австрийски художнико Антони Мальперча дилла сурт. Цу тIа да Адамгареи, Хьавайгареи. денз адамаш хьадолаларах дола дерригa а библейски легендаш.

Праге къаьна а къона а дар вашн тарлуш да. Масала, къаьнача города сиглен оасилг мара ца гуш йола готта улицаш, бIаьшеренех гIа баьккха тIехйоалаш санна, тайжже шера улицаш, проспекташ, зизаши гаьнаши ягIа сквераш, дукхазза вIаштIардаь вай заман архитектурагIа дола цIенош дагIача города къонача районашка йоалл.

Прага уж керда районаш архитектораша селла говза дIатаръяьй городаца, къаьначеи кердачеи доакъой башхалонаш дикка зийча мара ца хоалуш. Кердача Прага юхь-сибат лархIа мегаргйолаш я городе эггара йIаьхагIа а шерагIа а йола Ленина проспект. Укхаза цунца ювзалуш гаьнаш ягIа аллеяш, майдаш, зизашца ега сквераш я.

Вайна, советски наха, дега хьамсареи бочеи я сийлахьвоккхача баьчча цIераца, вахарца, гIулакхашца ювзаенна моттигаш. Еза лоархI уж чехословацки халкъо а дерригача дунен тIарча къахьегама адамаша а. Прага центр лоархIаш я Воцлавски майда. Цунна гаьна йоаццаш Гиберски улица тIа я Халкъа цIа (Лидово дум) оала здани. 1909 шера денз социал-демократически парте политически центр а къайлагIара типографи а хиннай цу чу. Цу цIагIа хиннай 1912 шера январь бетта РСДРП 6-гIа (Пражски) конференци. В. И. Ленина кулгалдеш. ХIанз укх здане чу В. И. Ленина музей я.

Музея экспозици 26 зала чу дIаийсъяьй. Укхаза гойта хьалтеха, хьаотталаь да боккхача исторически маьхера документаш, документий фотокопеш, сурташ. В. И. Ленина кулгалдеш конференци хиннача цIен че ше цу хана махиллара юхаоттаяьй 1945 шера, цу хана дийна биса хиннача конференце доакъошхоша новкъостал а деш.

Музей шин даькъа екъалуш я: Хьалхарча даькъо хьагойт В. И Ленин, цо кердача тайпагIа йола большевикий парти вIашагIйоллар, Ленина а парте а кулгалдеш Сийлахьйоккхача Октябрьски революци котъяллалца а дунен тIа эггара хьалхара болхлойн ахархойн социалистически паччахьалкхе хьакхоллалца а йола юкъ; шоллагIчо — вай мехка социализм кот а яьнна коммунизм хьалъеча, социалистически содружества мехкашка социализм оттаеча доахача толамашка, дунен халкъашта юкъерча болхлойн коммунистически боламе, колониализмана а империализмана а духьала, къама кортамукъале бахьан лоаттабеча къовсаме — дунен революционни боламе В. И. Ленина, цун идей, хьехама, мел лоархIам ба гойт.

Музее хоз экскурсоводаша эрсий, английски, французски, кхыча меттала ду къамаьлаш, царга ду хаттараш. Укхаза зерате ух дунен дуккхача мехкашкара делегацеш, туристаш. Укхаза хиннараша йоазув тIадаьча книжка тIа да дуккхача къамий меттала даь йоазош. Оаха, вай республикерча туристаша, чехословацки халкъа, цун правительствана баркал оалаш йоазув дир цу книжка тIа, сийлахь-воккхача баьчча, из хиина моттигаш, боча а хьамсара а лоархIаш лелаярах, цун идеяшта пропаганда ярах.

Дукха да Праге исторически памятникаш. Бакъда къаьстта чехословацки халкъа а советски наьха а боча я 1945 шера бIаьсти Чехословаки фашистски гIаьрхоех мукъайоаккхаш лирача тIем тIа лийгараш боахка моттигаш, царна дегIа чурташ.

1945 шу, 9 май. ПхелагIа ди да фашисташта духьала гIетта къахьегама Прага цIена Iовлалуш латта Города хьатIаэттад фашистски оккупантех Чехословаки мукъайоаккхаш дола Советски Эскара доакъош. Цу дийнахьа Iуйрийна эггара хьалхарчарна Прагерча фашисташта чухьад № 23 йола советски танк. Цун экипаж — командир гварди лейтенант Иван Гончаренко, танкисташ Илья Шкловскийи Валентин Чернови. Кларова майдан тIа кхоаччаше а моастагIий йоккхийча топий кIийленна тIайийслу танк. Цигга вув Иван Гончаренко. Вай танкаша, эскаро цу сахьата хIалакъю моастагIчун духьале, цу дийнахьа IоцIенъю Прага фашистех.

Гварди лейтенант Иван Гончаренкос ткъаь пхи шу даьккхадац дунен тIа вахаш. ТIом чакхбала а вай котдала а, фашизм хIалакье а сахьаташ мара диса хиннадац. ТIеххьара атака! — Иллеца ма-аллара из массарел а халагIа я. «КIантий, яр тIеххьара атака я, цул тIехьагIа во-воай цIагIоргда!» — атаке чухьалхаш И. Гончаренкос тIеххьара аьнна дешаш дог тэхадолийташ да.

Вала безам болаш цхьаккха а хиннавац. Цlенга, дезалга, маьршача вахарга сатесса хиннаб уж, хIаьта а шоай синош Iодийхкад цар вай, дерригача къахьегама адамий маьрша вахар, ираз, паргIато бахьан долаш.

Тахан Чехословаке столица Кларов майдан тIа, И. Гончаренко са даьнача моттиге, лакхача пьедестала тIа латт № 23 йола танк. Цунна хьалхашка массаза а хул керда зизаш венокаш, нах. Праге гIолла чакхдоаллача Втлавь яхача хин аьрла берда йисте ЦIеэскархой цIерагIча майдан тIа дIавелла воалл Прага сийлен гражданин, цун цIи города дагалоаттама тапгар тIа дIаязъяь вола гварде лейтенант Иван Гончаренко. Даим керда зизаш хул цун боарза тIа, дукха нах ух турпала зерате.

Прагера Ольшански кашмаш еза моттиг лоархIаш ба городе баха нах. Укхаза боахк Чехословаки немецки гIаьрахоех мукъайоакхкаш боабаь Советски Эскара бIухой.

Нийсса биъ саьна «мул» ба советски салтий боахка кашмаш. ХIара боарза гIовтта кIай чурт дагIа лаьтта чу уллачун цIи а ваьи вийнен ханаш а тIайолаш. Дукха да «вовзаш вац» яха дешаш тIаяздаь чурташ а. Цу майдан нийсса юкъе дагIа лакха памятник, дIахо—вежарий каш.

Цхьаннена тIехьа шоллагIъяр а йолаш, хьатIаух наьха тоабаш. Бакъда укхаза даим тем латт. Наьха Iимади когий татеи хаазц укхаза, лахьташка бадараш набарах балар кхераш санна лувз наха когаш. Боарзаш тIа, памятника хьалхашка, вежарий каш тIа Iодехк зизаш, зизай венокаш. ХIаьта цхьаццадолча боарзаш тIа зизаш а каша уллар ваь моттиг гIайола открыткаш а хул салтечун мехкахоша дехке. Открыткаш тIа яздий хул: «Хьо даим тха дегашка вахаргва, хьо веннавац, Iа тхо бахьан са дIаленнад!»

Тхона а корадир вай мехкахочоа тара цIи тIайола чурт. «Ахмедов Сайдахьмад 1916—17.6.1945». Хьанна хов из вай мехкахо ва е вац? Бакъда вайна массаиена хов цо сен духьа ший дегI Iодиллад. Керттердар из да!

Къонахчун бIаргех уха хий. Наха хов из эсала, доастама хиларах доацилга. Тхоца ва Чехословаки фашистех мукъайоаккхаш баьча тIема доакъошхо, МагIалбикера ваьнна Праге кхаччалца лирача тIема никъ дIабихьа, тIема орденийи медалийи кавалер, хIанз Горагорске вахаш вола, «Горскнефть» мехкдаьттен газ йоахача управлене электрик Настека Иван Денисович.

Тхона, туристашта, дикагIа гу Иван Денисовича бIаргашкара, тIем тIа боабаь ший новкъостий дагабеха Iоухача хий, тахан юха а цунна хьалхашка хьаэттача 1945 шера адамленна духьалбаьнна Iаьржа сармак — фашизм хIалакъяь дIаяьккхача бIаьстан сурт, цу хана тIема тIеххьарча деношка, сахьаташка, минуташка цхьаккха лергбоацаш лийгача бIухой сибаташ.

Дега тоам беш да чехословацки халкъ фашистски лоаллах мукъадоаккхаш боабаь советски бIухой боахка кашмаш укхаза цхьалхле йолаши дикеи леладар, советски халкъа а цун сийлахьча герзашцарча низий а укхаза хам беш, сий деш, лоархIаш хилар.

Къаман кортамукъале а паччахьалкхе ший лоIаме хилар а чешскии словацкии халкъаша советски халкъо а цун турпалча эскаро а даьча новкъосталца дувзаш хилара тешал деш да цхьаькха — къаман кортамукъален памятник!

1420 шера полководеца Ян Жижкас Прага дIаяккха денна крестоносций эскар эшадаьчча, Витков Гув оалача моттиге хьалбаьб монументальни гIирс — къаман памятник-ансамбль. Цун комплекса чуйоагIа говра тIа вагIача Ян Жижка 9 метр лакха (дунен тIа эггара а лакхагIйола говр-баьре) статуя, гIорбаьнна бола мехка болхлой класса деятелаш болхлой классагIа бола мехка эггара хьалхара президенташ К. Готвальди А. Запотоцкийи дIабехка боахка мавзолей, турпалча Советски Эскара Сийлени деналеи зал. Цу зала чу дIачуваьлча аьрда оагIорахьа латт Советски Союза Маршала Рыбалко бронзови бюст, аьтта оагIорахьа — кIайча мраморах баь саркофаг (кIий). царна нийсса юкъе латт Соевтски Эскаро Праге кхаччалца хьабена бирсача тIема коталон никъ гойташ йола Волга йистера. Сталинградера лаьтта чу дола урна. пенаш тIа да чешски художникаша мозаично дехка цIеэскархой сурташ, вай эскара деналах, цо яьккхача исторически коталонах чехословацки поэташа язъяь стихаш.

(Йистедоалар 4-ча оагIо тIа).

СССР Лаккхехьарча Совета Президиуме

СССР Министрий Совето СССР Лаккхехьарча Совета Президиума хьачуеннай «Истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи хьакъехьарча» СССР Закона проект.

Закона из проект общественностага ювцийтар духьа «СССР къахьегамхой депутатий Советий Известеш», «Советская культура» яхача газеташ тІа а республиканскн газеташ тІа а кепатеха араяккха яьнна решени яьй. Закона проектах лаьца еш йола ерригаш замечанеши предложенеши укх адресагІа кхухьийтийла: Москва, Кремль, СССР Лаккхехьарча Совета Президиума секретариат.

ПРОЕКТ

Истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи хьакъехьара Советски Социалистически Республикай Союза ЗАКОН

Дунен халкъий культурни тІехьалехах дІакъоастаде йиш йоаца дакъа да СССР халкъий истореи культураи памятникаш. Памятникашка чулацах дІададахача ноахалий политически, паччахьалкхен, производственни вахари культуреи.

Советски общества истори чулацах революционни болам, Сийлахь-Йоккхача Октябрьски социалистически революце, гражданскии Сийлахь-боккхача Дай-мехкен тІемий событей, Советски паччахьалкхен интернациональни мисси, советски халкъа карагІдийнна къахьегамех тІемех гІулакхаш, социалистически коммунистически общество хьалъяр хьахьоккхаш долча памятникашна.

Халкъа доалахье лоархІаш долча истореи культураи памятникех пайда эц культурно-кхетама балха лоархІамеча средствах санна, Іилмо, просвещене лерхІараашта, къахьегамхошта патриотически, интернациональни, эстетически кхетам балара доккха гІулакх хул царех. Памятникаш лорадар — паччахьалкхен органийн общественни организацейи лоархІаме декхар. СССР хІара гражданина сийлахьа декхар.

I. ЮКЪАРА ПОЛОЖЕНЕШ

Статья 1. Истореи культураи памятникаш

Истореи культураи памятникаш лоархІ халкъа, общества, паччахьалкхен вахарерча исторически событешца дувзаденна дола гІирсаш, моттигаш, къаьст-къаьста хІамаш, исторически, Іилман, художественни е кхы тайпа культурни маьхера лоархІаш йола материальни духовнии творчества произведенеш.

СССР территоре тІара истореи культураи дерригаш памятникаш паччахьалкхено лораду.

Статья 2. Истореи культураи памятникий хьакъехьара ССР Союзеи союзни республикайи законодательство

Истореи культураи памятникий хьакъехьарча советски законодательства декхараш да хІинзарчеи хьалкхуаргдолчеи ноахалашта памятникаш юхедутила къахьегамхошта коммунистически кхетам балара гІулакха памятникех эффективнегІа пайда эцилга Іалашдар а хІаьта иштта памятникаш Іилман гІулакха Іомадар а царна пропаганда яр а.

Истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи даькъера общественни отношенеш укх закона а цунга хьежжа арайоахача истореи культураи памятникий хьакъехьарча ССР Союза законодательстваи союзни республикай законодательстваи кхыча акташа а нийсъеш я.

Укх закона тІа хьоахаданза дола истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи дошаш ССР Союзеи Союзни республикайи законодательства нийсдеш да.

Статья 3. Истореи культураи памятникашта доал хилара бокъо

Паччахьалкхен, колхозий, кхыча кооперативни организацей, цар объединеней, общественни организацей доалахьа а хІаьта иштта къаьст-къаьстача гражданий доалахьа а хила йиш я истореи культураи памятникаш.

Статья 4. Истореи культураи памятникий тайпаш

Истореи культураи памятникех лоархІ:

а) историе памятникаш — халкъа, общества, паччахьалкхен исторически этапашцеи лоархІамегІарча событешцеи, Іилма, культура, техника дегІаахара историеца, хІаьта иштта гІоргбаьннача политически, паччахьалкхен, тІема деятелий, халкъа турпалий, Іилма, литература, искусства деятелий вахарцеи гІулакхашцеи ювзаенна йола зданеш, гІирсаш, моттигаш, къаьст-къаьста хІамаш;

б) археологе памятникаш — городищаш, боарзаш, ширача замалахьа нах баьха моттигаш, производстваш, чІоагІаленаш, каналаш, наькъаш; ширача замалахьара нах дІабулхкаш хинна моттигаш, кхерах яь бІалгІаш, чхараш тІа дийхка сурташ;

в) архитектура памятникаш — архитектурни ансамблаши комплексаши, исторически центраш, кварталаш, майдаш, улицаш, ширача замалахьа городашка нах баха кхыйола моттигаши яххея хьалъея яьча планировкаех юхейсараш; крепосташи гражданскн, промышленни, тІема, культурни зодчества къаьст-къаьста гІирсаши; архитектура произведенешца ювзаенна йола бешаний-паркий комплексаш, Іалама ландшафташ;

г) искусства памятникаш — монументальни, изобразительни, декаративно-прикладной искусства произведенеш;

д) документальни памятникаш — оттаьча порядкагІа хаддаиза лораде дезаш лаьрхІа кулгалйоазош, нагтахьа мара йоаца кепатеха араяьха хІамаш, паччахьалкхен Іаьдалеи паччахьалкхен управленеи органий акташ, кхыйола йоазон материалаши кинофотофонодокументаши.

ССР Союзеи союзни республикайи законодательства истореи культураи памятникашца дІалархІа йиш я исторически, Іилман, художественни е кхыйола культурни маьхера объекташ, гІирсаш, моттигаш, къаьст-къаьста хІамаш.

Статья 5. Истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи даькъера паччахьалкхен доал

Истореи культураи памятникаш лорадараи царех пайда эцараи паччахьалкхен доал ду СССР Министрий Совето, союзни республикай министрий советаша, автономни республикай министрий советаша, къахьегамхой депутатий моттигерча Советий исполнительни комитеташа, хІаьта иштта ССР Союзеи союзни республикайи законодательства оттаьча порядкагІа памятникаш лорадеш йолча къаьстта из гІулакх тІадиллача паччахьалкхен органаша.

Статья 6. Истореи культураи памятникаш лорадара лоаттабу паччахьалкхен тІахьожам

Истореи культураи памятникаш лорадараи царех пайда эцараи лоаттабеча паччахьалкхен тІахьожама декхар да памятникаш шоай метте лоаттаделга Іалашдара, царех пайда эцареи уж юхаметтаувттадареи даькъе оттаяь порядок, хІаьта иштта истореи культураи памятникий хьакъехьарча законодательства тІа оттаяь кхы тайпа правилаш кхоачашъяра тІадожадаь гІулакхаш ерригачо министерстваша, ведомстваша, паччахьалкхен, кооперативни, общественни предприятеша, организацеша, учреждёнеша, хІаьта иштта гражданаша кхоачашделга Іалашдар.

Истореи культураи памятникаш лорадараи царех пайда эцараи паччахьалкхен тІахьожам лоаттабу ССР Союза законодательства оттаьча порядкагІа къахьегамхой депутатий Советаша, цар исполнительни распорядительни органаша, хІаьта иштта из гІулакх къаьстта тІадиллача паччахьалкхен органаша.

Статья 7. Истореи культураи памятникаш лорадараи царех пайда эцараи чаккхйоахача мероприятешка общественни организацешеи гражданашеи дакъа лацар

Профессиональни союзаша, кагирхой организацеша, истореи культураи памятникаш лорадеча общества, Іилман обществаша, кхыча общественни организацеша, хІаьта иштта гражданаша паччахьалкхен органашта новкъостал ду истореи культураи памятникаш лорадара, пайда эцара, юхаметтаоттадара тІаерзаяь мероприятеш чакхъяхара а царех йола знанеш дІайоаржаяра а.

Истореи культураи памятникаш шоай метте лоаттаделга Іалашдара тІаберзабаьча балха юкъе общественни организацеша дакъа лоац цу организацей уставашка а (положенешка) ССР Союзеи союзни республикайи законодательствага а хьежжа.

II. ИСТОРЕИ КУЛЬТУРАИ ПАМЯТНИКИЙ ПАЧЧАХЬАЛКХЕН УЧЕТ ЛЕЛАЯР

Статья 8. Истореи культураи памятникий паччахьалкхен учет лелаяр

Истореи культураи памятникаш, хьаннагІчун доалахьа уж дале а, паччахьалкхен учете хила дезаш да.

Истореи культураи памятникий учета правилаши формаши укх законага хьежжа уттаю ССР Союза законодательства тІа белгалъяьча порядкагІа.

Статья 9. Истореи культураи памятникаш ерригсоюзни, республикански, моттигерча лоархІаме а даь къоастадар

Истореи культураи памятникаш цар учет лелаелгеи уж лораделгеи вІаштІехьдаккхар духьа ерригсоюзни, республикански, моттигерча лоархІамера памятникаш а дийя къоастаду.

Памятникаш ерригсоюзни, республикански, моттигерча лоархІамеча памятникашца дІалоархІилга а хІаьта иштта памятникаш лорадара, пайда эцара, юхаметтаоттадара правилаш уттаелга а укх законага хьежжа деш да ССР Союзеи союзни республикайи законодательства оттаьча порядкагІа.

Статья 10. Музеяшкарча, библиотекашкарча, архивашкарча истореи культураи памятникий учет лелаяр, классификаци яр, лорадар

Музеяшкарча, библиотекашкарча, архивашкарча а хІаьта иштта предприятешкарча, организацешкарча, учрежденешкарча а истореи культураи памятникий учет лелаю, классификаци ю, лораду СССР Министрий Совето уттаеча порядкагІа чІоагІъеш йолча СССР Музейни фонда хьакъехьарча положенеги СССР Паччахьалкхен архивни фонда хьакъехьарча положенеги хьежжа.

Статья 11. Гражданий шоай доалахьара культурни маьхера истореи культураи памятникаш лархІара порядок

Къаьнарча хІамаех, изобразительнии декаративно - прикладнойи искусства произведенеех, кулгалйоазонех, коллекцеех гражданий шоай доалахьарча кхыйолча хІамаехи документехи, нагахьа санна исторически, Іилман, художественни е кхы тайпа культурни маьхера уж яле, истореи культураи памятникаш лоархІ ССР Союзеи союзни республикайи законодательства оттаьча порядкагІа.

III. ИСТОРЕИ КУЛЬТУРАИ ПАМЯТНИКАШ ЛОРАДАРИ ЦАРЕХ ПАЙДА ЭЦАРИ

Статья 12. Культурно-просветительни, туристски, боахама, кхыча гІулакхашта пайда эцаш дола истореи культураи памятникаш лорадар

Истореи культураи памятникех культурно - просветительни, туристски, боахама, кхыча гІулакхашта пайда эцаш йола предприятеш, организацеш, учрежденеш декхарийла я памятникаш шоай метте хулга Іалашде а хІаьта иштта памятникаш лорадара, учет лелаяра, пайда эцара оттаяь правилаш кхоачашъе а.

Цу гІулакхашта пайда эцара памятникаш телга ССР Союзеи союзни республикайи законодательства уттаеча условешкеи порядкагеи хьежжа деш да.

Шоай хьисапагеи гІулакхагеи хьежжа доацаш пайда эцаш а из бахьан долаш дохара е талхара кхерам тІалатташ а дола памятникаш царех пайда эцарашкара хьадаха доагІа оттаяьча порядкага хьежжа.

Статья 13. Истореи культураи памятникех пайда эцарах хьатІадоагІа ахча дІаахийтара порядок

Памятникаш лорадеча органаша шоай доалахьарча истореи культураи памятникех культурно - просветительни, туристски, боахама, кхыча гІулакхашта пайда эцарах хьайиду ахча а хІаьта иштта укх закона 26 статьяга хьежжа хьадоахаш дола ахча а оттаяьча порядкагІа цу органий къаьсттача счеташ тІа дІаяздеши памятникаш лорадарца, тоадарца, юхаметтаувттадарца ювзаенна йолча мероприятешка дІаухийташи да.

Статья 14. Истореи культураи памятникаш пайда эцаш е доал деш леладеча предприятей, организацей, учрежденей декхараш

Истореи культураи памятникаш пайда эцаш е доал деш леладу предприятеш, организацеш, учрежденеш бехктокхаме я уж шоай метте лоаттадарах царех пайда нийса эцарах хьалхара, цар Іалащду оттаяьча порядкагІа шоай чотах реставрационни кхыдолеи балхаш делга.

Пайда эца предприятешта, организацешта е учрежденешта дІателача лаьтташ тІара памятникаш шоай метте хилийтара хьалхара бехктокхаме я йоагІ-йоагІаш йола предприятеш, организацеш, учрежденеш.

Статья 15. Истореи культураи памятникаш шоай доалахьа долаш болча гражданий декхараш

Истореи культураи памятникаш шоай доалахьа долаш бола гражданаш декхарийла ба памятникаш лорадара, учет лелаяра, царех пайда эцара оттаяь правилаш кхоачашъе.

Истореи культураи памятникаш гражданаша кхыча тайпара эцилга, дохкилга е шоашкара дІадоахилга памятникаш лорадеча органашка цу хьакъехьа хоам а бе мара де йиш яц.

Паччахьалкхен бокъо тІех я гражданий шоай доалахьа дола истореи культураи памятникаш эцара.

Статья 16. Заповедникаш лораяр

СССР Министрий Совето е союзни республика Министрий Совето яьча решенегІа заповедникаш я аьнна хьакхайкаде йиш йолаш да комплексни хьисапера, къаьстта исторически, Іилман, художественни е кхы тайпа культурни маьхе дола истореи культураи памятникаш. Уж памятникаш лораду заповедникий хьакъехьарча положенешка хьежжа.

Статья 17. Истореи культураи памятникаш хувцар, кхыча тайпара дар, цхьанахьара кхычахьа дахьар, дІададахар

Истореи культураи памятникаш хувцилга, кхыча тайпара делга, цхьанахьара кхычахьа хьолга, дІадоахилга мегийташ дац. Цхьа наггахьа йолча хана памятникаш хувца, кхыча тайпара де, дІадаха йиш я памятникаш лорадеча йоагІ-йоагІача союзни е республикански органаша къаьстта мукъа бennабале, ССР Союзеи союзни республикайи законодательства оттаяь условеш кхоачаш а еш.

Статья 18. Нагахьа санна истореи культураи памятникаш дІадоахаш е кхыча тайпара деш хуле памятникаш лорадеча органий декхараш

Къаьсттача, цхьа наггахьа йолча, истореи культураи памятник дІадаккха е кхыча тайпара де мукъа луча хана памятник ший доалахьа долаш йола ха ду орган декхарийла я памятника Іилман тохкамаши фиксации (хьаахкар, сурташ дахар, дистар, чертежаш оттаяр, кораяь хІамаш музеяшка дІаялар, ужжамо кхы тайпа балхаш) яь яккхара балхаш дел вІаштІехьдаккха.

Цунца дувзаденна дІадохийтар памятник дІадаккха е кхыча тайпара де аьнна мукъа хьакхаьчача предприятей, учрежденей, организацей чотах хул.

Статья 19. Лораеш йола истореи культураи памятникий ІагІартІеш. ГІирсаш хьалдара нийсъю агІартІеш

Историе, археолге, архитектура, монументальни искусства памятникаш а хІаьта иштта заповедникаш а лораю ІагІартІеши гІирсаш хьалдара нийсъю ІагІартІешн белгалъю ССР Союзеи союзни республикайи законодательства оттаьча порядкагІа.

Цу ІагІартІей доазонел чухьа а хІаьта иштта заповедникий территоре тІа а памятникаш лорадеча йоагІ-йоагІача союзни, республикански е моттигерча органашкара мукъа боацаш лаьттанцара балхаш дайтац, боахамеи гІишлошьярен гІулакхаш леладайтац.

Статья 20. Истореи культураи памятникаш чудолча городашкеи нах бахача кхыча моттигашкеи гІирсаш хьалдареи тоадареи порядок

Историе, археологе, архитектура, монументальни искусства памятникаш чудолча городашкеи нах бахача моттигашкеи цІеноп хьалдареи тоадареи проекташ памятникаш лорадеча йоагІ-йоагІача органашца дага а даьнна оттаьча порядкагІа уттае еза.

Статья 21. Истореи культураи памятникашта юхе гІишлошъяреи кхы тайпеи балхаш дара порядок

Истореи культураи памятникашта кхерам тІатасса тарлуш дола гІишлошъяра, мелиоративни, наькъаш дахкара, кхыдола балхаш памятникаш лорадеча йоагІ-йоагІача органашца дага а даьнна памятникаш шоай метте лоаттадара, кхычахьа дІадахьара, Іомадара, йоазонца белгалдара тІадерзадаь гІулакхаш чакхдаьхачул тІехьагІа мара дІадоладац.

Истореи культураи памятникий бІарччал е цар куц толхадеш йола объекташ хьалъеча е юхаметтаоттасча хана памятникаш шоай метте лоаттадара, кхычахьа дІадахьара, Іомадара, йоазонца белгалдара деча балхашта ахча дІахец уж объекташ хьалъеш е юхаметтаоттаеш йолча организацей чотах.

Статья 22. Истореи культураи памятникашта кхераме дола тІишлошъяреи кхыдолеи балхаш юхасоцадар

Истореи культураи памятникаш лорадеча органий бокъо я гІишлошъяра, мелиоративни, наькъаш дахкара, кхыдола балхаш, нагахьа санна уж памятникашта кхераме дале е ССР Союзеи союзни республикайи законодательства белгалъяь условеш телха а еш деш дале, оттаьча порядкагІа юхасоцаде.

Статья 23. Археологе памятникаш хьаахкари тахкари

Археологе памятникаш хьаахкех тахкеи, хІаьта иштта археолографически экспедицеша археографически тохкамаши балхаши де а йиш яц СССР Министрий Совето белгалъяьча порядкагІа телаш йола бокъо (гуччахьара лист) йоацаш.

Статья 24. Истореи культураи памятникаш доазол дехьа дІаккхахьара порядок

Цхьа наггахьа йолча ханеи ССР Союза законодательства белгалъяьча порядкагІеи мара мегийтац истореи культураи памятникаш доазол дехьа дІаккхахьа.

IV. ИСТОРЕИ КУЛЬТУРАИ ПАМЯТНИКАШ ЛОРАДАРЕИ ЦАРЕХ ПАЙДА ЭЦАРЕИ ХЬАКЪЕХЬАРА ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ТОЛХАДАРА ХЬАЛХАРА БЕХКТОКХАМ

Статья 25. Истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи правилаш толхаяра хьалхара бехктокхам

Истореи культураи памятникаш лорадареи царех пайда эцареи правилаш толхаярах бехке бараш ССР Союзеи союзни республикайи законодательствага хьежжа бехктокхаме оз.

Статья 26. Истореи культураи памятник юхаметтаоттадари нагахьа санна памятника зе даьдале, из зе дІатаккхари

Истореи культураи памятника е лораеш йолча цун гонахьенна зе даь йола предприятеш, организацеш, учрежденеш, гражданаш декхарийла ба памятник е лораеш йола цунна гонахьара ІагІартІе хьалхагІа ше хиннача тайпара юхаметтаоттае. хІаьта из де вІаштІехьа доацаш хуле — даь зе ССР Союзеи союзни республикан законодательствага хьежжа юхаметтаоттаде. Памятник е лораеш йола цунна гонахьара ІагІартІе юхаметтаоттаю истореи культураи памятникаш юхаметтаувттадара оттаяь порядок кхоачаш а еш.

Шоай бехкагІа даь укх статьяй хьалхарча дакъа тІа дувца зенаш юхаметтаоттадеш предприятешка, организацешка, учрежденешка ахча таккхийта бола кулгалхойи кхыбола болхлойи оттаьча порядкага хьежжа материальни бехктокхаме ба.

Статья 27. Доал доацаш леладеш дола истореи культураи памятник хьадаккхар

Нагахьа санна гражданина ший доалахьара истореи культураи памятник доал доацаш леладой, из памятник судага гІолла цунгара хьадаккха йиш я союзни республикай законодательствага хьежжа.

V. ДУНЕН ХАЛКЪАШТА ЮКЪЕРА ДОГОВОРАШИ СОГЛАШЕНЕШИ

Статья 28. Истореи культураи хьакъехьара дунен халкъашта юкъера договораши соглашенеши

Нагахьа санна СССР-о е союзни республико дакъа лоацача дунен халкъашта юкъерча договоро е дунен халкъашта юкъерча соглашене ССР Союзе е союзни республика истореи культураи хьакъехьарча законодательства тІара яраш санна йоацаш кхыча тайпара йола правилаш оттаяьяле кхоачашъезараш дунен халкъашта юкъерча договора е дунен халкъашта юкъерча соглашене правилаш я.

Хь. ОСМИЕВ

МОДЕИ САКИНАТА КІАЖАРАШИ

ДУВЦАР

ВІаши накъа а боалаш, мукъа ха енача хана саготала багІа дІачу - хьачу а болхаш, моллагІа хІама шийсделча шоайла дага а боалаш, чІоаггІа барта бахаш лоалахой бар Зилейхеи Гошархеи. Шинне а цхьаьаца бер мара дацар цар. Зилейха кІаьнк вар — Гирихан, Гошарха йиІиг яр — Сакинат. Кхувш боагІаш нах бар уж, соахке а итт класс чакхьяьккха а баьнна. Гирихани Сакинати шоайла безаш, вІаши догдоахаш бар. Из цар безам ноаношта къайла а бацар.

Хоза гІов - сибат долаш йоІ яр Сакинат. Ший кадайза боларагІа из дІа-хьа йодача хана цун букъа тІа мух баьннача дийнахьа ГІалме тІа терка талгІеш санна, хоза теркаш хулар юкъал эгІа йоалаш йІаьха а пхьарсаш мо сома а керта ши кІеж. ЭгІара дукхагІа ший йиІий сибат цу кІажараша доаккхаш санна хетар Гошархана.

Советски Эскаре гІулакх де водача дийнахьа шийна из балха яха цІагІа йоацилга ховшшехьа а, Гошарха Іадика ювца воагІаш мо наІарга а вена, Гирихана шийга аьнна дага а деха, чІенга кІал кулгий бедалаш а оттаяь, къайлардар гуш санна, гаьнна дІа а хьежаш уйла еш ягІар Сакинат.

«Мишта аьлар цо? — дагаухар цунна. «Со цІаварга хьежалахь, Саки. Хувца малелахь, — аьлар цо, юккъе гІолла чакхвоалаш мо бІара а хьежа. — Ши шу-м дукха ха яц хьона. Нагахьа санна Іа безам шел ца болийте, сихха дІадаргда... Цхьанна хІаманна цхьа ги йиллал тІехьа майсалахь хьай цийсархойл...»

«Нанас мара, цхьанна кхыча саго ца йоаккхача тайпара сз цІи а яьккха йист хилар из сога, — дега тІа дера цунна.— Фу дар цо сога аьннар? «Со цІаварга хьежалахь, Саки...» «Из-м кхетадеш да, — йоахар Сакината ший дагахьа. «Хувца малелахь...». Из а соцара дог - уйла, безам хувца ма хувцалахь, яха маІан долаш хургда цун. Цхьабакъда, мишта кхетаде доагІал - теш цо тІеххьара аьннар: ...«тІехьа ма йисалахь хьай цийсархойл.»? Сона хетаргахьа, хьай ханарча наха пийсса дика болх беш хилалахь, царел эсалагІа махилалахь, яхача маІане аьлар цо из...»

Арахьа кхайкача саго юкъагІа яьхар Сакината уж мерза уйлаш. Из ахкан дІаьха ди сайренгахьа дІалестача хана, Гошарха балхара чуялехьа, Сакинатарна наІарга я ена чукхайкар Лемка, соахка Сакинатаца цхьана итт класс чакхъяьккха магІа улицагІа яхаш йола цун хаинара йоІ:

— Сакинат, цІагІа йий хьо?

— Даьра я-кх цІагІа-м! Мича гІоргья со цІагІа ца хинна?! Марша йоагІийла, Лемка! — Сихха дІаара йиккхар Сакинат.

— Маршалца яхийла! — цІагІа чубаьлар уж.

Шийна бІарга мел дайнар дицделар Сакината хІанз Лемка бІаргаийча: михо баппа урагІа хьош мо, фув аьлча урагІа гІоргья аьнна хеталуш, селла чІоагІа «хийчъенна» яр из. Тайп-тайпара басараш дар хьекха: бІаргий ногІараішта — сигала бесса сийрда-сийна, цІакъамашта — кІор мо Іаьржа, бордашта — цІаста мо цІе. Керта тІа, аьл-токхор мо, лаккха урагІъяха ягІар совсаьча мосий кІотарг. ВІалла кхом ца беш шортта йолчо мо, кІай молхаш хьекхаяр юхьмарашта.

— Фу деш я хьо?

— Кхы хІама деш-м яц. Цхьаьаца хІама дагадеха ягІар со хьо кхайкача хана. Іа фу ду?

— Хьо йолча хьаенай-кх, саготалла. Гирихан дагавеха хургва хьона. Бакъдий из?

— Бакъда. Ма-дика хайра хьона из, Лемка, — борд-бордагІа елаелар Сакинат.

— Бокъонца цунга хьежа лаьрхІа йий хьо?

— Я-те. ХІана хетт Іа?

— Даьра хьежаргьяцар хьай керто болх боре-м...

— ХІай? — цец а яьнна бІарахьежар цунна Сакинат. Лемкас ший къамаьл дІаходихьар:

— Бовзаций хьона хІанзара кагийнах. Хьона Іоттарнйна яхац аз: моцагІе а кхыяр йолаш хургва из...

Дага а доацаш Лемкас аьнначча цу дешаша наьха мо шекъяьккхар Сакинат. «Шийна цаІ ца ховре аргдацар укхо ништа, — чІоагГІа Іоткъам а беш дега тІа дера цунна. — Шийгара оала дош дац из...»

— Хьай дукха яха хьо, Лемка, бакъдар алалахь согз: цхьаккха хІама хезадий хьона цунах? — хьоастаелар Сакинат, Лемкай баламаш тІа кулгаш а доххаш.

— Цунах цхьаннех ала дац аз яхар-м, — хоалам боаца жоп делар вокхо. — Аз ювцар-м зама я, Сакинат. Сайна хьо дукха езаш дарь ях аз: дІаяхача заман гІулакхаш да хьох доахкараш, советски кагирхошка товш доаца гІулакхаш. ДІахьажал хьайна тІерча формага. Николай-паччахьа ханара форма я. Хьанна эш хІанз йІаьхна Іоьда уж хьа кертак кІажараш?

— Из фу яхилга да: «хьанна эш?» Сона эш-кх.

— Эш хье ца кхетандаь... Хьай керта чу хьаьилга хуьІ йиллал а хьаькъал доацандаь.

— Аь, Лемка, фу ях Іа?

— Хьона хоззар ях-кх. Бакъдар ях. Заманга хьежжа хила еза...

Пенаца латтача доккхача кизга чу хьежаш латташ цхьа юкъ а яьккха, тІаккха Сакинатагахьа юха а йийрза аьлар цо:

— Кагийча цаьха дагара хье Іойожаргьяр да Іа леладер. Зама ца йовззал Іовдала а яц хьо: хаций хьона кагийча наха хІанз догдоахараш малагІа тайпа мехкарий ба?

Низткъа мара Лемкайна а дІа ца хозаш, шорттига бордбордагІа аьлар Сакината: — МалагІа тайпа ба?

— Со гой хьона? Со санна бараш ба, — жоп делар Лемкас. — Хьажал хьай... — цо аргІ-аргІагІа дІаьхьекхар, кховра диллача мо, басараш ІотІадийхка дола ший бордаш, бІаргий ногІараш, цІацкъамаш, бахьилгаш мо, йІаьхха дІаягІа цІийнь мІараш, лаьттара хІама хьаэца Іоерза тоамбоацаш, селла лоацига юбкилг. — Иштта йоацачох йоІ лархІац кагийча наха...

Сакинат, цец а яьнна, фуд укхо дувцар, аьлча мо, Лемкайна бІарахьежжача латтар, хІаьта цо ший къамаьл дІаходора:

— Цхьаькхане уйла яьйий Іа, ва Іовдал сенна ду мотт хьона Іаьдало ер басараш?

— Хьонеи сонеи хьекха ду моттий хьона уж?

— Мотт. Хьонеи сонеи а иштта кхычарна а хьекха ду уж. ХІанз санна хьо хуле, Гирихана-м тесса ютаргья хьо, ширача Іаьдалашта караяхарг а лаьрхІа... Кхыча кагийча нахал Іовдалагіа ва мотт хьона из?.. Багара лекъ йиккха дисача цогалах тарра, цхьаккха воацаш юсаргья хьо хІанз санна хуле...

Цига Сакината дагадехар эскаре водача дийнахьа Гирихана шийга аьннар: «...Цхьа ги йиллал тІехьа ма йисалахь хьай цийсархойл...» Дега тІа дера цунна: «модана тІехьа ма-йисалахь ала ваьллав хьогІ?..»

— Хьона хетаргахьа, фу дича бакъахьа да аз хІаьта, Лемка? — хьаьттар Сакината.

— Іайха фу дича бакъахьа да яхий Іа? Эгтара хьалха керта кІажараш дІаяха еза. Тасса а тоссийташ, тоабайта беза корта...

— ВабІалий са! ХІанз фу дувц Іа? — уизаръяьлар Сакинат. ТоІаяь бе еллар цо шаккхе а керта кІедж. — ТІаккха-м нанас укх цІагІара дІур бохьийтарг ма-баррий сога...

— Ноаношта фу хов хІанзарча модах! Из сай нанас сога а дукха дийцад. Ноаношка ладувгІе-м... Царна дагайоаллар шоай къаенна зама я...

Ше даьча къамаьлаща Сакината сатем боабаь, цунна шекъялар- чудоссадаь чуяхар Лемка цу сарахьа. Чуяьлча а, араяьлча а тем боацаш, сахьувзаш яр Сакинат. Нанас пхьор даа аьлча, доглагІац ший аьнна, жеррахьа пхьераза Іойижар из Цу бус цхьа тамашне гІа дайра цунна.

...Цкъа йоаккхаш шишша йоІ халха а йовхаш, шийтта лак дола каьхата пандар а локхаш, геттара тоаденна ловзар латтар коа-юкъе. Гирихинар ков из долаш санна хетар Сакината. Цхьанна сага гуча а йоацаш, дерригаш бІарга а гуш латтар из ше. ТІеххьара, сакъердама доал деш волча къонахчо декъа а аьнна, шин даькъа дакъалелар ловзар: эгІеи магІеи ши тоаба хилар ловзара доакъашоех. ЭгІарча тоабанца бисар дІаьха ковраш дола лоа санна кІайча даьре чоккхеш а дувхаш, феца ткъамаш ловзаш шифонаш а тухкаш, царна кІалхара хьагуш керта кІажараш а йолаш бола мехкарий. Царца Іийра ханна нийсвенна пхи-ялх къонах а. Царга деиз дІа мел ийккхар магІарча тоабанца хьалбаьлар. Цу шоллагІча тоабанца бар бокъонцарча шоай сибатех цхьаккха хІама ца дуташ, басараша «хозбенна», формашта «тоабенна» мехкарийи баламашта тІагІолла Іоялаш кІозалаш йолаш бола кагийнахи. Геттара айенна хьувзаш, царца яр Лемка а. Михо дохк доха а даь, цу дехка юкъера араваьлча мо, гучаваьлар Гирихан. Из кхыметтел дІа а хьажаш даьре чоккхеш а дувхаш, шифонаш а тухкаш цхьатарра хьаллаттача мехкарашкахьа. Геттара гІозваьнна тІавода из шоллагІча тоабанцарча мехкараштa. Лемкайца хабар а дувцаш, кІажъухаш ела а елаш, теник мо кийчъенна латт Сакината йовзаш йоаца цхьа йоІ. Цхьанна сагах оагІув озаш а воацаш, хийца цу йоІа тІавода Гирихан.

— Ма-дукха лийнна со хьо лохаш...

— ХІанз со укхаза я-кх, сона сай са мо дукха веза Гирихан, цо а гІабоакх Гирихана нагахьа...

...Сов унзаръяларах гарре оага а енна, елхара узам а баьнна, хьоцара кІур а тІаболаш сомаэкх Сакинат. Метта юкъе урахов из. Шийна дайнар гІа хилараx теша гІерташ дІа-юха хьеж. «Лемкас яьхар бакъда мотт сона», — соцалу по ши-шийца. — Сага эшаш хиннаяц са керта кІажараш. Эшаш дар молхеи басари хиннад...

Сакинат Лемка йолча дІайодаш а Лемка Сакинат йолча хьайоагІаш а каст-каста вІашагІеттадора уж цул тІехьагІа а. Сакината шийна дайна гІа дІадийцача, «хІаьта-хІаьта, — йоахар Лемкас, — малагІча мехкараштa тІавахар ях Іа Гирихан? МалагІа тайпа хержар ях Іа? Сона ховр из-м. Аз ма-аьннадарий хьога: хьанна эш хІанз кІажараш?.».

ТІеххьара а цунах фу хилар аьнна хетахург ма-дий шоана-м. Бетташ-бетташ кхера батІ оалаш ма-дий. Цунах тарра, дийца-дийца ше яххача Сакинат дІатІайнгар Лемкас. Цкъа цхьан дийнахьа Лемкайна уллув а яьнна, кхаднах «хозбеча» парна «басараш деча» моттиге яхар Сакинат. Яьча нанна а йовза хала долаш, селла хувцаенна чуера из цигара: кІажараш а тедийта, хьовзадаь ураоаттадаь керта чеш. КІор санна Іаьржа хинна корта хІанз, фуъ беля мо, ІажагІа бар. Тай мо биткъигга оасилг мара ца буташ, тІера а кІадхара а дашийта дар цІацкъамаш. БІарг тІа па отташ, селла Іаьржа басар хьекха дар уж. Юхедисар довш мо, шортта басараш хьекха «босбаьккха» дар бордаш, бІаргий ногІараш. Берца буртилгаш миссел хІана бац, аьнна, гергга Іаьржа ши бурдолг багІар бІаргий ногІарех арахьарча оагІорахьа дагІача чешта юхье... А цхьа коч мара, цІагІара дІайодача хана хиннач тара хІама дацар цун дегІаца.

Иштта тоаенна чуена ший йоІ духхьашха бІарагайча дог кІаьдденна Іоккхийтта Гошарха шоллагІча дийнахьа маьркІажийга кІезиг-дукха меттаера: бІаргаш хьалекхар, бовза яьлар йоккха саготo кхаьча шийна юхе багІа на, халла йист а хилар. Цхьабакъда, цу юккъела, хих йовлаш хи тІадам ца кхийттар санна, вІалла гунахь доацар мо делар Сакинат.

Хьакхийттача хана эгара хьалха Гошархана багара даьна дош дар: «Ванах, фу дар из сона дайнар?! ГІа дар из е сомагІа дар?..» Юха а цун бІарг тІаэттар дуккхача наха юккъе гІолла, шек а йоацаш, селхан хиннача сибатехьа лелача йоІа. КІоаргга доккха са а даьккха, юха а дувшадир из бІаргаш.

...Цул тІехьагІа дикка ха яьлар. Нанас яхар-дувцар, цун елхар-екар теркал а ца деш, дегІа деш дола басараш тІа-тІа совдоахаш, доккха хІама шийна карагІдаьлча санна хеташ яр Сакинат. Шийна хеттача тайпара «кийч а енна» йолаелча ше Хайбара-гІала яьккхача мо кура хулар из.

Юхьмарашта деча басараша ше-ше тІехьаьла гІерташ яхье а баьнна шоайла къувсаш бар хІанз Сакинати Лемкаи. Сакинат иштта лелаш кховиь бутт баьлча, хабар кхаьчар ха яьккха а ваьнна Гирихан цІавоагІа, аьнна. Везар цІакхоачача дийнахьа кхы а дукхагІа «кийч а енна» накъаяхар цунна Сакинат. Подаш ши-шийца уйлаш йора цо: «Замал тІехьайнсай аьнна саго тІехтоха йиш йолаш яц хьона со хІанз-м. Цу гІулакха сай Гири ваьгар-м хилийтадац: нийсархойл тІехьайнсайц. Наха дер а деш «хоздаьд» сай дегІ...».

Гаьнна духьалбаха хинна новкъостий уллув а болаш, дегІа тІа геттара хоза товш салтий барзкъаш а дувхаш, байгга ког а ловзаш воагІаш вайра Сакината Гирихан.

«Марша воагІалва! ГІоза лелалва!»— йоахар Сакината дагахьа. ГІадъяха доагар бІаргаш.

Новкъостащца къамаьл деш воагГІашехь а, цхьа саг лехаш санна, дІа-юха хьежар Гирихан. Цунна дагаухар: «Маташ я Саки сона накъа ца яр». ВІалла йовзаш йоаца цхьа кхалсаг шийга елалуш а яйна, цІаьхха соцавелар Гирихан.

— Ца йовзаш валаре а матовра! — аьлар Гирихан зувш хиннача цхьан- новкъосто. — Из-м хьа...

— Сабар! Сабар! — ийкха цу йоІагахьа дІатІаволавелар Гирихан. — Ванах, хьо йий из, Саки?

— Я-те. Йовзаций хьона? — сеттар из.

Ше фу арга ца ховш, новкъосташта бІарахьежаш латташ цхьа юкъ яьккхар Гирихана. ТІаккха Сакинатагахьа дІатІа а вийрза аьлар цо:

— Ераш, са новкъостий бахалба, со-м цкъарачов хьо бокъонца шайтІа да мотташ хиннавар! Фуд Іа даьр?

Сакинат, дог а чІаьхка, нах болчча шийга мухь балар а кхераш цІи яьлча мо сиха дІанйккхар. Минут ялалехьа къайлаяьлар.

Гошархан балхара чуяиза яр Сакинат чукхаьчача хана. Сагах оагІув оза а ца безаш, фу хиннад ала саг а воацаш, шийна мата йийлхар из. БІаргий ногІараштa хьекхача басарах сийно бос болаш дар цун бІаргех Іоиха хий...

Доазол дехьара

Амман — Иордани яхача Хашимитски Королевства столица, Гаргарча Малхбоален къаьнагIарех город, мехка лоархIамегIа йола экономически центр. Город улл кхерий босенаш йолча массехк гувна тIа.

САХЕЛЬ: НАХ IАЛАМА ДУХЬАЛА

Ши шу хьалха Мале дар из. Томбуктуна юхье, города хьатIаккхаьчача Сахара песокашта юкъе, сона бIаргаяйра цIокехи цIагIа даьча юргIаехи яь кхоаленаш. Царна кIал балар гIоарол дайна нах. Гаьна йоаццаш латтар массехк армейски палатка — лазарет. дIа-юха кхухьа йиъ кухни. Царна улув бар гIелал бов боахка нах. Уж дукха бале а хьахозаш яцар гIар-тата.

— Укхаза, — йоахар округа коменданта лейтенанта Талла, — йокъал эттача районашкарча наха новкъостал дара малийски Къамая комитето вIашагIъеллача 29 лагерех цаI я — укхаза гулвеннав ялх эзар совгIа саг. Комитето лоаттаю кхачан продукташ. медикаменташ. барзкъаш Йокъало кIалбитача наха из деррига а мах боаццаш тел. Томбукту баха кхалнах ух лагерерча берашкеи унахоштеи гIулакх де.

1968 шера денз цIаккха ца хиннача тайпара чIоагIа йокъал латт Африка йоккхача зоне, е вешта аьлча, Сохель яхача моттиге 1972—1973 шерашка геттара а чIоагIъеннача йокъало доккха зе даьд Мавритане, Мале, Сенегале, Нигере, Верхни Вольте, Чаде, Эфиопеи Сомалеи йоккхийча областашка бахача наха. Цига мел долча хьайбаех кхоалагIа дакъа хулараш дайнад. Геттара а кIезигденнад дIадув фу. Бамако а Дакара а базарашка дуган мах кхозза лакхбеннаб. Миля галех (борцах) 1972 шера ялх етт эца йиш яр.

Колониализм оттаелехьа денз а цу районе загайоагIа «нзе нерг» — кхачан продуктех бераш хийца ханаш. «гаави борго» — йокъаяь ябакх мара келхьарца ахьа хIама ца хинна ханаш ХьатIабаьхкача французаша а хIама хувцанзар: 1913 шера хиннача «сийлахь-йоккхача йокъало» Атлантика берда йистошкара денз Щеча фордага кхаччалца баьхача наха IалаьматIе доккха Iазап тIаоттадир. Кхы аттагIа хиланзар 1931—1932 шераш а ХIаьта итт шу кхы даьлча хьатIаккхаьчар «вандеввазу» — «хьай сесаг йицьялийта» яха ха, хIана аьлча хIаране уйла цаI яр — фуннагIа-моллагIа даь а ше кIалхарвалар.

Дукха ха йоаццаш эттача йокъало доккха зе даьдале а, дукхагIа бола нах ца бойташ кIалхарбаха вIаштIехьдаьлар. «Сахельски Iоажал» эшае африканций йиш хилар социально-экономически политически хьалаш эвлангара денз хувцадалар бахьан долаш. КхоаттагIа шераш дIадолалуш шоай кортамукъале дIакхайкаяь пачча хьалкхенаш къаман экономика дегIайоаллаяра наькъа тIа яьлар. «Сахельски зонерча» мехкий паччахьалкхенаша йокъал эшаяра шоай деррига низаш оарцагIдаьхар. йокъалах байддачарна лагераш хьалйир, городашка бахача нахагара хIама гулйир.

Цох а хаIма ца хилча цхьадолча мехкаша кхычахьара новкъостал делга дийхар. Цхьайола дунен халкъашта юкъера организацеш. паччахьалкхенаш африкански халкъашта гIо новкъостал де оарцагIаьлар Ялатах детта кемаш хьаьхе даьлар Дакаре, Абиджане. Лагосе, континента кхыча а портови городашка.

Эггара хьалхарчарца Сахеле бахача наха новкъостал даьрех я Советски Союз Гаьнарча Африке цо яхьийтар кхачан продукташ. медикаменташ. Малея Чадеи правительствашта хьожайир советски экипажаша лехка АН-12 яха самолеташ Биъ бетта сомалийски саванна тIа гIолле продукташ дIа-юха кхухьаш дийлар советски самолеташ «Амитье» яхача гостинице салоIаш бола вай летчикаш болча наггахьа сарахьа дIаччводар со

— Болх бе атта дац. — туьпар кема командира Татариков Владимира. — «Хармиттан» яхача песок а увш хьекхача михо, доккха дохк эттача санна, къала йоахa аэродром.

Советски пилотий группана керте лаьттача, Чадера дукха ха йоацца цIавенача Кубышкина Виктора дувц:

— Нджаменера тхо яхача Фая — Ларжора аэродром самолет нийса Iохоаяра эша белгалонаш йоацаш яр. Цудухьа дагакхаба езаш хулар аэродромана юкъера моллагIа белгало: гув, цхьан хана хий иха моттигаш.

Африкански паччахьалкхенаша лакха мах бир вай мехко даьча новкъостала.

Малийски паччахьалкхенна, керте латтача Мусса Траоррес аьлар: «IалаьматIе чIоагIа йокъал эттача хана Советски Союзо тхоашта даь гIо цIаккха а дицлургдац тхона».

Дукхача хана денз сатийса догIаш делхаш да хIанз саванне. Лаьтто керда хьувкъам беннаб Баьццарча баьца тIа ловзаш лел Iаьхаргаш. Бакъда, Сахеле бахача наха дицденнадац шоаш эза Iазап. Судано-сахельски зоне укхача паччахьалкхенаша кийчъяьй нах кхачан продукташца Iалашбара тIаерзаь йола лаьрхIа программа. Масала, Сомалийски Демократически Республика правительствас йокъал Iайша 120 эзар кочевник мехка хьаьна лаьтташ долча районашка ваха дIавахийтав. Советски Союзо новкъостал а деш Фаноле хьалъеш латт гидротехнически комплекс. Цо йиш хулийтаргья 50 эзар гектара тIа хий дилла, цига хьалъе лерхI ютбоахама кооперативаш Иштта дукха балхаш ду кхыча мехкашка а.

Ю. ВЛАДИМИРОВ. (АПН).

ДЕЗАДЕННА ГIУЛАКХ

Ткъеста шу даьнна йоI яр Асхабова Айзан Шаьла района Ленина цIерагIча колхозе шекара свекла кхееча бригале балха йоагIаш. Болх-м цо цига яле колхоза кхыча участкашка а баьбар. Юкъера школа яккхача конторе къахьийгар цо цхьан юкъа. Атта дале а дезаданзар йоIа йоззонцара гIулакх, кхычахьа ше хьожайир дийхар цо правленега. ХIаьта балхара дIаяха хиннаяр Iаьсий леладеш йола йоI Хизриева Банати. Цун болх хьаэца аьлар кулгалхоша Айзанага. Раьза хилар из. Дукха ха ялале сика совбаьлар из болх а. ХIанззалца хьайбашца цIаккха гIулакх хиннадацар Айзана. ЦIагIа из болх накас ше лелабора. Иштта болх беш ах шу ха иккхар цо. Цхьабакъда, Iаьсашта лерттIа гIулакх дIакхачийта ка ялацар, из зувш бар кхыбола хьайбаш леладераш а. ХIаьта дIа а яха кхыбола болх беха эхь хетар цуйна шийна а. Укхаза цунна новкъостала вера зоотехник. Айзана дагардар хайначул тIехьагIа колхоза кулгалхошца дагаваьлар из. Иштта хьайбаш леладечох шекара свекла кхеер хилар.

Шекара свекла лелаеча дикагIа йолча бригадех дIатехар Айзан. Свекла кхеяра гIулакх кIоаргга довзаш, балха опыт йолча свекла кхеераша ца зувш дисанзар йоI балха тIера, из бовза гIерташ хилар. Цудухьа шоай балха опыт, из культура дикагIа кхеяра ха дезаш дар дIаIомадеш лелайора Айзан бригадо, болхлоша. Доастаделар йоIа дог а. Цуна езаелар из коллектив, дукха хьинар. низ дIабала езаш йола шекара свекла кхеечун професси. ДIаухар шераш, цунца лакхлора Айзана балха говзал а. Иштта кхо шу даьначул тIехьагIа ший хьехархошта нийсса шекара свекла хьувкъае яьлар из. ХIара болхлочун ши-ший участок яр. 1974 шера гурахьа итогаш йича массанел дукхагIа шекара свекла чуийцар Айзана кхай тIара. Цецбаьлар дукхха хIама бIаргадайна свекла лелаераш. — Даьра вайна-м кий техар йоIо. йита Iа це. — йоахар цхьабараша. Йист хьаца хулаш бIаргашка хий эттар йоIа цкъадале, ца тешаш а шозлагIдале. сов гIадъяха а.

Колхоза правлене собране массанена хьалхашка ахчан преми а луш хоастайир коъна свекла кхеер. ХIаьта массехк ди даьлча колхоза председатела кхайка ший кабинете чуйийхар из. Тохаделар Айзана дог: «Фу хиннад-хьогI. хIана, сенна еха хургья цо со». Кабинете председателал совгIа кхы а массехк саг вар.

— Сога кхайкаварий хьо? — аьлар Асхабовас председателага.

— Кхайкавар Айзан, — жоп делар председатела. — Хьона керда болх бала безам бар тха, хьо дукхьала ецe. — дIаволавелар из къамаьл де. Цкъадале комсомолка а я хьо, хIаьта свекла лелаяра бола тхо раьза долаш IомабаьбIа. Керда вIашагIтохача комсомольско-кагирхой звенона хьо керте оттае лаьрхIад оаха, Фу хетт хьона цунах?

— Хац сона-м, — аьлар цо низткъа. — могаргдий сона, аз баь болх мича-б из.

— Могаргда, хIана могаргдац, — юкъейиккхар истола йистте вавгIа агроном. — юххьанца паха эша новкъостал дергда, цхьаь ютаргьяц.

Цун дешаша айдир Айзана дог.

— ТIаккха раьза я со, — аьлар цо халла мара хьа ца ховача оазаца.

— Мегад. тахан денз дIаболабе хьай болх, хьайца болх бергбараш бовза хьажа. Селхан школе партаншта хьалхашка баьгIа мехкарийи кагийнахи ба уж. цудухьа доал а хьехам а эш царна, хьона из дулургда аьнна хетт тхона.

Шийх бенна тешам боа ца бара хьинаре къахьега йолаелар Айзан. Юххьанца 25 гектар лаьтта хьожадир царна леладе. ХIаьта звено вIашагIкхийттараш а 25 саг вар, керттерча даькъе мехкарий а болаш. Кагирхоех дукхагIа бараш бовза-м бовзар Айзана, цхьан юрта бахаш хилча ца бовзанза баргбий. Цхьабакъда, цар хьалха хинна бовзар юртахой бовзар мара дацар. хIаьта хьалхашка латтар уж кхыча тайпара бовзар. Цу деша уйла йора йоIа.

Юххьанца атта дацар корта мукъа лийнача кагирхой къахьега Iомабе. МасагIа собрани, мел къамаьл хилар цун хIаранеца къахьегама дисциплина чIоагIъе карагIдалале. Кхы из тIехьашка а ца яьнна цо яхар де болабелар уж. ХIаьта болх шортта бар. Царна денна лаьтта дикагIдарех дацар. Хьалха хьажкIаш ювш хинна кхаш дар уж. Дика хулаш хиннаяцар цу тIа хьажкIаш. цудухьа цига шекара свекла мишта хул хьажа лаьрхIа хиннадар колхоза правлене. Лаьтта органически улобренешца хьаьндарна дIаболабир шоай болх кагирхоша. Кхай тIа тIоэлал дукхагIа чусоцаяра балхаш дир. БIаьсти кхыбарел тIехьа ца бусаш шекара свекла дIайийра. Цар хьалхара мул бар из. ХIаранена гIулакх де йоагI-йоагIа участок дIа а ена къахьега йолаелар Айзан. Дукха докхагIа дар цо шийна гIулакх де аьнна хьатIаййца кха, цхьабакъда, кхычарна новкъостал де, ца ховр дIахьеха, царга лерттIа болх хьабайтара оалача лешана дог ураоттале ха карайоагIар Асхабовайна. Массанена хьалхашка дийла дар цун дог. Цудухьа езаелар кагирхошта шоайла дукха йоккхагIа йоаца новкъост, кулгалхо хилара тарра из хьатIа а ийца цунга ладувгIа, сий де баьлар. ДогIа делхе а ша бетте а цо аьнначоа тIехьа оарцагIбовла кийча бар уж.

1975 шера аьхки цIаьхха эттача йокъало халонаш кхы а тIатехар кагирхошта. БIаргашта гуш IажагIлуш йовш латтар баьцовгIаш. ОарцагIбаьхар Айзана кагирхой. Миччахьара дона а хий эшар. Шоай лаьтта хий дехкаш хиннадеце а хьарсам а даьккха кхычахьара из хьатIадоаладе лаьрхIарцар. Дийнахьа цунга даха дог дацар. геттара кIезига дар хий, хIаьта бийсан а наггахьа мара хьаккхачацар. Кагирхоша хьийга къа зехьа довизар. Дукха беце а кхыбарел тIех хилар звеное кхеьча свекла хьувкъам — гектара тIара 250 центнер.

ЧIоагIа баркал аьлар Айзана звенона колхоза кулгалхоша. ДикагIа къахьийгача кагирхошта Айзан юкъе а йолаш ахчан премеш елар. Иштта премеш ийцар Байалиев Манаша. Алабаева Паламата, Мицаева Мархас. кхыбараша.

ХIана ерригача юрта, района йовзаш саг я комсомолка Асхабова. Цун сий а деш юрт Совета депутаталла хержай из юртахоша.

КарагIдаьнначох кхоачам бац йоIа. Ший балха говзал шаьръеш, политически сакхезам лакхбеш дукха къахьег цо. ХIаьта укх шера цо дош деннад ше керте латтача звено болх кхы а дикагIа вIаштIехьбаккха. Даьхенна дукхагIа мерза овлаш дIадала.

С. ШАДИЕВ.

Студентий гIишлон отряд

Мехка гIишлош е болх

— Дега чIоагIа лоIам беш да Узбекистана городе Газле лаьтта аьга зулам - зе хиннача даха, цига бахача наха новкъостал деш тхоаш хургхилар, — йоах Грозненски мехкдаьтта института кхоалагIча курса студента Султыгов Руслана — Цига оаха балхаш дергда городе нах чубахача цIенош, школаш, берий ялеш, кхыйола объекташ хьалъеча. Тхо хургда «Ази - центр» яхача студентий гIишлон отрядаца къахьегаш. Тхона цига гургба вай мехка тайп - тайпарча къамех бола нийсархой, доттагIал тоссаргда царца, из цхьана къахьегаш чIоагIдергда.

255 сагах латта бархI отряд гIоргья гаьнарча, вежарашка йолча Кареле. Цар къахьегаргда гаьнарча бувзама кабель буллаш, нах чубаха цIенош хьалдеш, кхыйола объекташ еш. Дукха балхаш дергда лаьтта овхкаш.

Студентий къона низ эш вай республике тайп - тайпарча моттигашка а. Цар болх бергба Грозне а районашка а. Масала, Шелковской района «Красный пахарь» колхоза гараж ергья, хIаьта Ленина цIерагIча колхоза аренашка хий даккха гIувнаш йоахаргья.

Цхьа отряд хургья института дешара керттера корпус хьалъеш.

Института 515 студент хургва мехка тайп - тайпарча моттигашка гIишлош хьалъеш.

М. ЕСЬКОВА.

ВОШАЛ ДОЛЧА МЕХКА

НАЬКЪА ЛЕЛАШ ЗИЙНАРАШ

(Йистедоалар. Долалур 2-ча оагIо тIа).

Укхаза вспачоа къаьгта бIаргагу советски чехословацки халкъашта юкъера бокъонца дола дохаргдоаца доттагIал, шинна а мехка халкъаш, партеш пролетарски социалистически интернационализмана мутIахьа хилар.

Пештед яхача лоамах тIехкар санна хьаьрча улл Къилбаседен Чехе промышленнии культурнии центр — г. Либерец. XIII бIаьшерера хьадолалу Ниса яхача хи йистерча цу йоккха йоаццача города истори (хIанз цига 70 эзар совгIа саг вах). Укхаза хьаю мехка арахецача кхиэга IоакЪа продукцех 34 процент. Город лоамца улле а, улицаш наькъаши дика ниисдаь товш да. Цунна гаьна йоаццаш уллача Яблонец яхача городаца трамвайни наькъаца ювзалу из. Укхаза цхьан городе баха нах шоллагIча городе балха болаш моттигаш я нийслу.

Укхаза а Чехе малхбузехьарча районашка а къаьстта белгалдаьлаш дар фуд аьлча, хьалха дIархача бIаьшеришка Германе а цунца мотт боагIаш мел долча къамая группаша а укхаара городаш лаьттен арийски амантагIа дерзаде гIерташ делаяьча экспансе лераш я. Царна тешал ду цу районашкарча исторически архитектурни памятникаша.

Цу хьакъехьа геттара михьара яьнна хьайзай гитлеровски Германи Масала, шоллагIа дунен тIом чакхбоаллача хана Либерец яхача городе бахача нахах 80 процент бараш немций хиннаб. Лоацца аьлча Чехословакех «Йоккхача» Германе провинци елга практически чакхдоахаш хиннаб рейхв керте лаьттараш. Бакъда, исторе кхел, вайна ховш ма-хиллара, кхы тайпа хиннай...

Лидице. Дукха хургбац цу йоккха йоацача чешски юрта цIи а 1942 шера аьхки фашисташа цуна тIаоттадаь къемат а ца довзаш бола нах. Цун лоацца истори иштта да: 1942 шера Бенеша правительства Англера бахкийтача диверсанташа, Прагера Гитлера наместник ве а вийнна байдда дIабахаб Цу ханна цхьан аькха каракхаьчад Лидице яхача юртарча цхьан мар воапача кхалсагага ший цунцара гIулакх хадара хьакъехьа цхьан саго яздаь хинна письмо. Аькхо шийна баркал даккхар духьа немецки хьакимашка дIаденнад из интимни письмо.

Фашисташа цу письмо тIара хIара дош «вокхха» хьаким Лидицерча наха вийнилга чIоагIдеш «даьшхал». Цул тIехьагIа бийсана го а баь юрта мел воа саг ара а ваьккха 15 шерал тIех ха мел яьнна маIа саг вийннав кхалнах Освенцимерав, Равенсбрюкерча концлагерашка чубехкаб. бераш лаьрхIа йолча берий колонешка, сибата а унахцIенонна а мегаш да яьнив хетараш фашистски арийски кхетам балара Германерча бераш доацача «респектабельни» дезалашта дIаднйкъад. ХIаьта уне да аьнна хетараш дολаьд, юрт Iошаьрьяьй!

Тахан, Лидице яха юрт иллача музей-мемориал я. Дог тохадолийташ я музея экспозици Цо тахан адамленна хьалхадоаккх: фе хилалаш: фашизм!

1946 шера чехословацки халкъа коммунистически парте а тешамеча вийнй Клемент Готвальда инициативагIа юхахьалъяьй керда Лидице. Из юрт хIанз социалистически хьисапе дегIаена, керда социальни система толашагIа хилара дола тешал хиннa латт.

Карловы Вары — курортни город. Курорта цIера маIан: Карловы — Паччахьа. Вары — духдувла дIайха хьасташ. 1958 шера ший ялх бIаь шу дизара юбилей езъяьй городо. Лаьттан чура кIеж хьалъетташ а дIайха хий духдувлаш а 35-негара 72 градусага кхоачаш 14 хьаст ба укхаза. Укхаза дарбаш ду ченга, шоргашка, сахарни оала дазараш дараштa, хьер дувлараштa, кхыдараштa.

Бакъда 1612 шерага кхаччалца паччахьа цIенхеи дворянашхеи бола нах мара салоIаш ,а дарба дайташ а хиннабац укхаза. Уж шоай повараш а, чулатта персонал а, доаде жан доахани а долаш аьллашха хьабаьхке укх Европа юкьмоттигерча «Кавказе» ахка а даьккхе. дIаболхаш хиннаб. 1612 шера городе бахача наьха дехарах городской думо мещанствана аьнна хьаьшаша бийсаш йоаха цIа хьалдаьд. 150 шера городе цаI мара йоаца гостиница хиннай из.

Цул тIехьагIа сихха дегIая йолленнай город-курорт. Тахан Карловы Вары дегIаена, вай ханарча хьашташа дIа ма-деххара курорт я. Кхымеллар дIадаьлча кхоачам ба городерча общественни кхачан предприятей цхьан ханна 12 эзар саг хIама даа Iохоаве торо я аьлча (50 эзар сагага ца кхоачаш ба городе баха нах). 1971 шера денз мехка дикагIчарца лоархIаш я укхазара гостиницаш, ресторанаш, бараш.

Укхаза, Карловы Варе, тхо хьаьший даь тIаийнар чехословацко-советски доттагIлен общества моттигерча организаце активисташа. Цу организаце председатела Мирослав Стракас тхога моаршал а хоатташ, чехословацко - советски доттагIала общества активисташа (уж цу городе 450-нел совгIа ба) вай шин мехка юкъера интернационални доттагIал дIахо чIоагIдара. дегIадоаладара тIехьа деча балхех дийцар. Тхо доккха хьоашал даь тIаэцарах Нохч-ГIалгIайченера яхача тургруппа кулгалхочо Ланцев Геннадий Ивановича баркал а оалеш, вай республиках, къахьетамхоех, историех дийцар.

Сайрийна халхарий зале хьийхар. лаьрххIа тха гIулакха оркестр а оттаяь. Кагирхоша халхараш дир, бокхагIчар музыкага ла а дувгIаш культурно салеIар.

Карловы Варе дукха да архитектурни исторически памятникаш. Курорта езача моттигашца я цIи хеза бола вай Даьхен нах (Петр I, А. В Суворов, Н. В. Гоголь, М. Горький, Ю. А. Гагарин) хинна моттигаш. Уж ерригаш а мемориальни улгаш доахкаш белгалъяь я.

Укхаза городах хьахотталуш я дунен тIа цIи хезача чешски Iоахъя хрустала завод «Мозер». 120-гIа шу да цу завода. Цу заводо арахийцача продукце выставка я укхаза. Цу выставке я дунеп дукхача мехкий исторически лоархIаш хиннача наха лаьрхIа яьча пхьегIий копеш Ше укхаза салоIаш волча хана Ю. А. Гагарин хиннав укх выставке. Цул тIехьагIа «Гагарин» цIи йоль фужерий рюмкай комплект яй заводо. Юрий Алексеевича малагIа тайна хозагIа хет я хьежа. ХIанз из образец доазол дехьарча мехкаша дукхагIа заказ дечарех я.

Цул тIехьагIа Марианске Лазне яхача курортага, Пльзень яхача городага хьежар тхо.

...Тхо юха а Праге да. ХьатIаккхаьчай гхо цIадерза деза ха. Массаза а тхона духьала латтаргья тхона бIаргайна Iалама. сага кулгаша хьакхелла ваццална бIарахьежа догдоагIа хознеш, исторически архитектурни памятникаш. бакъда даим тха дегашка дусаргда чехословацки халкъа советски нахацара ног-безам, цIена уйла, бокъонца вошал тIехьара нигат.

Iадика хийла. Нохч-ГIалгIайченна гаьна яле а дега гаргара Чехословаки!

Х. ЭГИЕВ.

ФУТБОЛ

«ТЕРЕКА» КОТАЛО

ДIадахача шоатта дийнахьа сайренгахьа лестача саьрг санна делха доладеннача догIо юхатоханзар футбол езараш — С. Орджоникидзе цIерагIча стадиона трибунашка укх шера массаза санна дукха нах гулбеннабар «Терек» Кемероверча «Кузбассаца» мишта ловз хьажа. ДIадолалушше а аргда вай, вIашагIкхетар сакъердаме хиларгеи шоай команда котъяларгеи цар даьха дог зехьа ца дайнилга.

Ювлаш йолча матчал хьалха хиннача диъ вIашагIкхетаре вай футболисташ цкъаь-цкъа нийшабеце а, цхьабакъда котт а цкъаь-цкъа баьшабацир. Хетаргахьа, цудухьа ловзар дIадолалушше а «Кузбасса» наIарашка шоаш бугаргбола никъ леха баьлар «Терека» футболисташ. Дале а юххьанца цунах хIама хиланзар. Дийлхача догIо бай толхабарах а хьаьший защитникаш фе хиларах а цхьан юкъа аьттув балац «Терека».

Цхьабакъда матча 19-ча минуте А. Синькос, хьаьший массехк футболист Iеха а ваь, наIарашкахьа хьатеха бургац защитникех цхьаннех а кхийтта шийга хьакхаьчача чутехар И. Калешина. Цул тIехьагIа толам чIоагIбе цхьа командеи нийсхо яккха шоллагIъяри мел гIертарах кхы хувцам ца хулаш чакхъяьлар хьалхара тайм.

ВIашагIкхетара шоллагIча ахдаькъе юха а кадайгIа а говзагIа а ловз фусамдай. Иштта дале а шоллагIа бургац царна чу ца тохалуш дукха ха йоал. Эггара тIехьа 81-ча минуте «Терека» аргIанарча атаке И. Зароева гаьнара говза чутох шоллагIа бургац. ХIаьта вIашагIкхетара ха чакхъяла ялх минут йисача хана юха а А. Синькос дIайолаяь комбинаци В. Якушкина хьаьший наIарашка кхоалагIа бургац чутохаш чакхъяьлар. Счет 3:0 а йолаш йоагIаш котало яьккхар «Тереко».

Цу командашта юкъера шоллагIа вIашагIкхетар дар из. Юххьанца 1972-ча шера Сочи хиннача финальни пульке «Кузбассо» счет 3:2 а йолаш эшабир вай футболисташ. Кхоккхе бургац «Терека» наIарашка чутехар вар В. Разлаев. Цхьабакъда шоллагIча матче Ю. Шадиева лоравеш хиннача цунна ер ма-дий аьнна аллал хIама карагIдаланзар.

Белгалдаккха доагIа, укх шерара футбольни сезон йолалуча хана С. Орджоникидзе цIерагIча стадиона бай кийчаца хиларах моттигерча а центральни а прессо шийх баькхача беххах цу стадиона дирекце пайда ца нийцалга. 19-ча июне а футбольни майда доазонаш кIир тохаш белгалдаь ца хиларах судахочо матч тIехьаяьккхар.

М. САЛМАНОВ.

ХIаьта цу дийнахьа хьалхарча лига кхыча командашта юкъе хинна ловзараш иштта чакхдьннад:

«Кайрат» — «Колхозчи» — 2:1, «Нефтчи» — «Нистру» — 1:0, «Торпедо» — «Спартак» И-Ф — 2:2, СКА — «Металлург» — 3:0, «Таврия» — «Даугава» — 0:0, «Спартак» Орд. — «Звезда» — 1:1, «Кубань» — «Шинник» 1:2, «Спартак» Н. — «Рубин» — 2:0.

Кхоана «Тереко» тIаэц Пермьера «Звезда».

СССР ФУТБОЛЬНИ ЧЕМПИОНАТА «А» КЛАССА ХЬАЛХАРЧА ЛИГА

ТАБЛИЦА

(20-ча июнага диллача)

1.	«Нефтчи»	14	9	4	1	23—11	22
2.	«Пахтакор»	14	7	4	3	21— 9	18
3.	«Кайрат»	13	6	6	1	12— 5	18
4.	«Таврия»	14	7	2	5	23—12	16
5.	«Спартак» И-Ф	14	5	6	3	14—11	16
6.	«Нистру»	14	5	5	4	18—14	15
7.	«Шинник»	12	6	3	3	14—12	15
8.	«Колхозчи»	14	6	3	5	17—22	15
9.	«Звезда»	14	5	4	5	19—18	14
10.	«Торпедо»	13	4	6	3	14—14	14
11.	СКА	15	6	2	7	16—17	14
12.	«Терек»	14	4	6	4	13—14	14
13.	«Памир»	14	4	6	4	9—13	14
14.	«Металлург»	14	5	3	6	16—14	13
15.	«Кузбасс»	14	4	5	5	12—15	13
16.	«Даугава»	14	4	3	7	17—16	11
17.	«Спартак» Орд.	12	1	8	3	7—12	10
18.	«Рубин»	14	2	5	7	6—16	9
19.	«Кубань»	14	2	3	9	10—22	7
20.	«Спартак» Нл.	13	1	4	8	9—23	6

Редактор **Т. А. ТЕБОЕВ.**

ТЕЛЕВИДЕНИ

22 июнь

I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйрийнара гимнастика. 9.30 — Е. Воеводин. «Цу тIа латт тхо» Телевизиони спектакль. 14.45 — «Хьа тIахьехам, хьа лакхале». Документальни фильмай программа. 15.45— Советски литературе коммунистий сурт-сибат 16.45 — Юрт: гIулакхаши дехкараши. 17.15 — Гучадовла, зурманчаш. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Сакъердаме ашараш. 18.30 — Саги, закони. ДIахьу юридически Iилмай доктора А. А. Безуглова. 19.00 — Ашараш локх «Голубой экран» яхача оркестро. 19.30 — Футболах ловзара СССР чемпионат. «Динамо» (Москва) — «Шахтер» (Донецк) 21.15 —«Ха» Информационни программа. 21.45 — Иллеш оал СССР халкъа артиста Ю. Мазурока. 22.40 — Спортивни гимнастикана йола халкъашта юкъера ях. СССР сборни — ЧССР сборни Кхалнах. Из чакхдаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Берашта дола фильм. «Паччахь — пхьид». 18.40 — «Нохч-ГIалгIай мехка гIолла» Информационни программа (эрсий а, гIалгIай а меттала). 19.00 — Дунен мехкашта юкъе латтача гIуллакхех дола къамаьл (гIалгIай меттала) 19.15 — «Деналах хьокхаваларах». Литературни передача. 19.35 — Киножурнал. 19.45 — «02 лалувгIаш я» 20.05 — Фильм 21.10 — «Аргун» яхача альманаха оагIонаш тIара (нохчий меттала) 20.25 — Документальни фильм 20.35 — «Коммунизмана нийсса юхьамаччахьа» яха беседа.

23 июнь

I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйрийнара гимнастика. 9.30 — ДIахододар дола тайкшийна хIама. Спортивни ловзар. 10.15 — «Декхар кхоачашдеш вар». Художественни фильм. 14.35 — Iилма - популярни фильмай программа. 15.20 — «Наьна школа». 15.50 — Халкъа деналах литература. 16.50 — «Мишта хулалургва къонах». Художественни фильм. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «24 сахьта» Информационни выпуск. 18.30 — Юртара доалонаш. 19.05 — «Спортлото» тираж. 19.15 — Европа: хувцамий зама. Шведски вIашагIкхетар Передача дIахьу политически обозревателa А. Потапова. 19.45 — «Ше а Iаьржа а», яхача дукха сереш йолча телевизиони фильма премьера. 1-гIа сери. 21.00—«Ха». Информационни программа. 21.30 — Кагирхой командашта юкъе футболах ловзара Европа чемпионат. Финал СССР сборни — ВНР сборни. ШоллагIа тайм. Ленина цIарагIча Центральни стадионера передача. 22.15 — Эрсий халкъа инструментальни оркестра концерт. Из чакхдаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

17.00 — Спектакль 19.00 — Документальни фильм. 19.10 — «Нохч-ГIалгIай мехка гIолла» Информационни программа (эрсий а, нохчий а меттала). 19.30 — Юридически хьехамаш — наха юкъе. «Социалистически долахье ларъяра — дерригача адамий гIулакх да». Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча суда члена Борщигова къамаьл (нохчий меттала). 19.45 — Ашараш. 19.50 — «Лоамий мукъамаш» яхача вокально -инструментальни ансамбль.

РАДИО

22 июнь

6.30 — «Юртара вахараш». Ялат чуэцаш латт Гудермесски районера передача. 7.20 — «Грозненский рабочий». «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.25 — «Сердало» газета обзор 7.32 — Хоамаш 8.25— Концерт «Екаш я къона оазаш» (гIалгIай меттала) 8.45 — «ХIара балха денна — дикала Знак». «Наьха хьашташ кхоачашдара культура лакха хилийтара лоаттабеча къонахий!». яха корреспонденци. 9.15 — Вай почта 9.30 — «Къона заманхо» яхача радиовыпуск (гIалгIай меттала). 16.00 — «Кхохкам лаьгIбара юкъера социальни резонанс» яха исторически Iилмай кандидата Оганесьяна беседа (гIалгIай меттала) 16.15 — «Iилмахоша — производствана» Шонова беседа (нохчий меттала). 16.30 — Халкъа ашарий концерт (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

23 июнь

7.20— «Грозненский рабочий» газета обзор 7.26 — «Ленина никъ» газета обзор 8.25 — «ШариIата реакционни чулоацам» яха Парижева беседа (гIалгIай меттала). 8.40 — Iуйрийнара концерт (нохчий меттала) 9.15 — «ДегIаенача социалистически обществе къахьегама керда белгалонаш» яха профессора Л. А. Костина беседа. 9.30 — Интернациональни доттагIлен радиоклуб (гIалгIай меттала). 9.50 — Саг, автомобиль, никъ (нохчий меттала). 16.15 — «Вай лоалохой болча» яха корреспонденци (гIалгIай меттала) 16.30 — «Наькъаш дахкара гIулакхa йовкхо а геркам а» яха наькъаши тIеши таххара управленера передача (гIалгIай меттала). 16.45—«Юртара вахар». Ялат чехка а дика а чуэца. Наурски районера передача (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

ХАОТТАМ

Тахан вайцига хувцалуш морхаш а йолаш. дукхагIча даькъе йийкха а латташ, малхбоалехьара секунда 3 — 7 метр мух а хьекхаш, фегара температура республике гIолла 23 — 28, Грозне 25 — 27 градус йIовхал йолаш ха хила тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364051. г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктоккхама секретара — 3-34-38; партийни вахарех культуран отделий — 3-61-46; промышленноста отдела —3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере— 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051. г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии— 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарей, ерей, шоаттей деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Маяковске 92. Типография изд-ва «Грозненский рабочий». Маяковского 92. Заказ № 4614.